

1η Συνεδρίαση

Προεδρείο:
Ηρακλής Κυροδήμος - Ιωάννης Μακρής

ΕΙΣΗΓΗΤΕΣ - ΘΕΜΑΤΑ

Τριαντάφυλλος Δ. Παπαναγιώτου
"Δραστηριότητες θεών και ημιθέων στον τόπο μας"

Μαρία - Φωτεινή Παπακωνσταντίνου
"ΕΧΙΝΟΣ: Ιστορία, μνημειακή τοπογραφία και αρχαιολογικά ευρήματα
μιας αρχαίας θεσσαλικής πόλης στον Αχινό Φθιώτιδος"

Γεώργιος Σούλιος
"Ιστορικές σχέσεις Φθιωτών και Μακεδόνων"

Ιωάννης Αθ. Καραχρήστος
"Η ένταξη της Φθιώτιδας στο διοικητικό μηχανισμό
της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Ο κανουνναμές του Ζητουνίου"

Ερωτήσεις - απαντήσεις - απόψεις
επί των εισηγήσεων της 1ης Συνεδρίασης

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ
Τριαντάφυλλος Δ. Παπαναγιώτου
φιλόλογος

ΘΕΜΑ

Δραστηριότητες θεών και ημίθεων - ηρώων στον τόπο μας

Οιεροπρεπής Παρνασσός και η ειδυλλιακή Οίτη, με τις γραφικές κοιλάδες και τις μυθικές βουνοκορφές, οι χλοεροί κάμποι, ο δίπτερος Σπερχειός και ο διοτρεφής Κηφισός συνθέτουν τον μόνιμο σκηνικό χώρο μέσα στον οποίο ολύμπιοι θεοί, ναϊάδες και αμαδρουάδες νύμφες, ημίθεοι ήρωες έπαιξαν - κατά τη δημιουργική φαντασία των μακρινών προγόνων μας - πρωτεύοντα ρόλο στην πλοκή και εξέλιξη γοητευτικών μύθων.

Πριν όμως μιλήσω για τις πάσης μορφής δραστηριότητες θεών, ηρώων και νυμφών στον τόπο μας, θα αναφέρω δύο απρόσμενες εκπλήξεις, που δοκίμασα πριν από σαράντα τέσσερα ακριβώς χρόνια. [Ακολουθεί αναφορά στους μύθους: "*Άδμητος και Άλκηστη, Φοῖξος και Έλλη*" (Αθηνά* και Γιάννης**)].

Τόσο τα μυθικά αυτά γεγονότα, που αυθορμήτως η Αθηνά και ο Γιάννης χαρακτήρισαν ως ψέματα, όσο και ολόκληρη η μυθολογία ήταν για τους Έλληνες, μέχρι τον 5ο αιώνα π.Χ., η πραγματική ιστορία των απόμακρων προγόνων τους. Ακόμα κι ο Θουκυδίδης, το αναμφισβήτητο αυτό κριτικό πνεύμα, παραδέχεται ότι ο Τρωικός Πόλεμος έγινε όπως περίπου περιγράφεται στην "*Ιλιάδα*" του Ομήρου.

Η αμφισβήτηση τής, μέχρι τον 6ο αιώνα, βεβαιότητας περί υπάρξεως πολλών θεών, φορτωμένων με ανθρωπίνες αδυναμίες, ξεκινάει από τον ιδρυτή της Ελεατικής Φιλοσοφικής Σχολής Ξενοφάνη τον Κολοφώνιο. Διδάσκει ότι οι θεοί δεν είναι πολλοί αλλά μόνο ένας, ο οποίος "*ούλος ορά, ούλος δε νοεί, ούλος δε τ' ακούει*". Κατηγορεί μάλιστα τον Όμηρο και τον Ησίοδο ότι φόρτωσαν τους θεούς με ελαττώματα που βαρύνουν τους ανθρώπους.

Απόσπ. 11 "*Πάντα θεοίσι ανέθηκαν Όμηρος θ' Ησίοδος τε, όσα παρ' ανθρώποισι ονειδεα και ψόγος εστί, κλέπτειν, μοιχεύειν τε και αλλήλους απατεύειν*".

Σε αντίθεση με το Θουκυδίδη, ο σύγχρονός του τραγικός ποιητής Ευριπίδης ήταν πεπεισμένος ότι ολόκληρος ο μυθικός κόσμος είναι πλάσμα των παλαιότερων γενεών, του λαού και των επικών ποιητών. Ο Ευριπίδης ζει ακριβώς στην εποχή που οι Έλληνες αρχίζουν να δυσπιστούν στην ιστορικότητα του μύθου. Αυτή η δυσπιστία ξεκινάει, ως γνωστόν, δειλά δειλά από την διάνοηση και σιγά σιγά επηρεάζει τους απλούς ανθρώπους. Ωστόσο η πεποίθηση ότι οι μύθοι αποτελούσαν την πραγματική ιστορία των μακρινών προγόνων τους ήταν τόσο εδραιωμένη στο λαό και τόσο προστατευμένη από το κατεστημένο της εποχής, ώστε η όποια αμφισβήτηση εκ μέρους των διανοητών να είναι προσεκτικά μεθοδευμένη, για να είναι ακίνδυνη. Γι' αυτό και ο Ευριπίδης στην τραγωδία του "*Ιφιγένεια η εν Ταύροις*" υπογραμμίζει ότι

---

* Πρόκειται για την Αθηνά Καρέτσου, μαθήτρια (1957) της Δ' Δημοτικού Σχολείου Δομνίστας Ευρυτανίας, που την ώρα της αφηγήσεως για την υπό του Ηρακλέους αραγή της Άλκηστης από τα χέρια του Χάρου φώναξε: "*Ψέματα, κύριε, δεν ανασταίνονται οι πεθαμένοι*".

** Πρόκειται για τον μαθητή της Γ' τάξεως (1959) του Δημοτικού Σχολείου Καλεσμένου Ευρυτανίας Γιάννη Γαλλή, που κι αυτός, κατά την ώρα της αφηγήσεως του μύθου "*Ο Φοῖξος και η Έλλη*", φώναξε: "*Ψέματα, κύριε, δεν πετάνε τα κριάρια*".

ανθρωποκτόνοι είναι οι κάτοικοι της Ταυρίδας, άνθρωποι αιμοβόροι, που ζητούν να φορτώσουν την αιμοβορία τους στους θεούς, εν προκειμένω στην Άρτεμι. Ας ακούσουμε καλύτερα τον Ευριπίδη: *"Ουκ εσθ' όπως έτεκεν αν η Διός δάμαρ Λητώ τοσαύτην αμαθίαν"*, δηλαδή είναι αδύνατον να γέννησε η σύζυγος του Διός Λητώ τόσο ανόητο πλάσμα, την Άρτεμι, η οποία *"ήδεται βροτοκτόνοις θυσίαις"*, να ευχαριστιέται δηλαδή με ανθρωποθυσίες. Και προχωρεί ο Ευριπίδης: *"Εγώ μεν ουν τα Ταντάλου τε θεοίσιν εστιάματα άπιστα κρίνω παιδός ησθήναι βορά, τους δ' ενθαδ' αυτούς όντας ανθρωποκτόνους εις την θεόν το φαύλον αναφέρειν δοκώ"*. Δηλαδή, εγώ θεωρώ ότι το γεύμα που παρέθεσε ο Τάνταλος στους θεούς είναι απίστευτον, ότι τάχα ευχαριστήθηκαν (οι Θεοί) τρώγοντας τις σάρκες του παιδιού του. Πιστεύω πως οι ντόπιοι, επειδή είναι οι ίδιοι ανθρωποκτόνοι, αποδίδουν το κακό στη θεά, την Άρτεμι. Και καταλήγει ο Ευριπίδης: *"Ουδένα γαρ οίμαι δαιμόνων είναι κακόν"*. *"Γιατί πιστεύω ότι κανένας απ' τους θεούς δεν είναι κακός"*. Διά στόματος της Αρτέμιδος, χωρίς να μιλήσει ευθέως κατά των Αθηναίων, που ήθελαν τους θεούς τους να έχουν ανθρωπίνες κακίες, ο Ευριπίδης κλόνιζε τα θεμέλια της κρατούσης πίστεως.

Α'. Ο Ζευς τιμωρός, σωτήρ και δημιουργός...

Ο νεφεληγερέτης, ο πατήρ ανδρών τε θεών τε, ο κυρίαρχος του Ολύμπου, ο παντοκράτορας Δίας ήταν τιμωρός, σωτήρας και δημιουργός. Κατέστρεψε το αμαρτωλό γένος των ανθρώπων. Κι αυτό το δράμα της καταστροφής των πλείστων μερών της Ελλάδος έχει ως σκηνικό την περί τον Παρνασσό χώρα. Ο Απολλόδωρος γράφει σχετικώς: *"Ζευς δε πολύν νετόν απ' ουρανού χέας τα πλείστα μέρη της Ελλάδος κατέκλυσεν, ώστε διαφθαρήναι πάντας ανθρώπους..."*. Πριν αρχίσει όμως ο κατακλυσμός, ο Προμηθέας συμβουλεύει το Δευκαλίωνα να κατασκευάσει λάρνακα. Σ' αυτήν, αφού έβαλε τα αναγκαία, *"μετά Πύρρας (της γυναίκας του) εισέβη"*. Επί εννέα ημέρες και εννέα νύχτες *"Δευκαλίων εν τη λάρνακι δια θαλάσσης φερόμενος... τω Παρνασσώ προσίσχει"*. Μόλις δε σταμάτησε ο κατακλυσμός, *"των όμβρων παύλαν λαβόντων, εκβάς θύει Δίί φυξιώ"*, στο Δία τον προστάτη των φυγάδων. Ο Ζευς δεν μένει ασυγκίνητος! *"πέμψας Ερμήν προς Δευκαλίωνα επέτρεψε αιρείσθαι ό,τι αν βούλεται"*. Κι ο Δευκαλίων νιώθοντας την ερημιά γύρω του και τη μοναξιά μέσα του *"αιρείται ανθρώπους αντώ γενέσθαι"*. Και η επιθυμία του εκπληρώνεται. *"Και Διός ειπόντος υπέρ κεφαλής έβαλλεν αίρων λίθους, και ους μεν έβαλε Δευκαλίων, άνδρες εγένοντο, ους δε Πύρρα, γυναίκες. Όθεν και λαοί...ωνομάσθησαν από του λάας ο λίθος"*.

Την οικογένεια του Δευκαλίωνα, που εγκαταστάθηκε στον Κύνο, επίνειο του Οπούντος, ο Ζευς δεν την άφησε απροστάτευτη. Φρόντισε, ώστε τα παιδιά τους να έχουν δικό του αίμα... *"Γίνονται δε εκ Πύρρας Δευκαλίωνι παιδες Έλλην μεν πρώτος, ον εκ Διός γεγεννησθαι..."*. Ο γενάρχης, λοιπόν, των Ελλήνων είναι γόνος του Δία. Αλλά και την κόρη του Πρωτογένεια δεν την περιφρόνησε... Αυτήν παντρεύτηκε ο Λοκρός, επώνυμος και συνοικιστής των Λοκρών, αλλά και πάλι με τη "συνδρομή" του Διός γεννήθηκε ο Οπούς, ιδρυτής του Οπούντος. Ο Λοκρός, λοιπόν, τύποις είναι ο πατέρας του Οπούντος. Πραγματικός του πατέρα είναι ο Ζευς.

Η δημιουργική δραστηριότητα του Διός συνεχίστηκε, παρά το γεγονός ότι η σύζυγός του ζηλότυπη Ήρα δεν τον αφήνει ήσυχο. Ο άντρας της, σαν παντοδύναμος που είναι, βρίσκει τρόπους να "πλησιάζει" τις εκλεκτές της καρδιάς του.

Μεταμορφώθηκε, λοιπόν, σε περισσότερά και "κατέκτησε" τη Φθία, τη σύζυγο του βασιλιά των Θεσσαλών Αμύντορα, απ' την οποία γεννήθηκε ο Αχαιός. Επομένως οι απόγονοι του Δευκαλίωνα, οι Αχαιοί, συνδέονται με τον κυρίαρχο των Θεών, το Δία, και με τη Φθία, στην οποία οφείλει το όνομά της η ομηρική εριβώλος Φθία. Όσο για τον Ίωνα, το γενάρχη των Ιώνων, "φρόντισε" για τη γέννησή του ο αντάξιος γιος του Διός, ο Απόλλων. Και οι Ίωνες, λοιπόν, έλκουν την καταγωγή από θείο γένος!

Αλίμονο σ' όποιον αντιστεκόταν στην ερωτική επιθυμία του Διός. Ήταν ικανός να εκδικείται. Ο Απολλόδωρος αναφέρει ότι τα δύο αδέρφια, ο Ζευς και ο Ποσειδώνας, μάλωσαν μεταξύ τους ποιος θα νυμφευθεί την Θέτιν.

Η Θέτις αρνήθηκε τον έρωτα με τον Δία. "Θέτιν μη βουληθήναι Δίη συνελθην ως υπό Ήρας τραφείσαν, Δία δε οργισθέντα θνητώ θέλιν αυτήν συνοικήσαι". Την υποχρέωσε δηλαδή ο Ζευς, αν και ήταν θεά, να παντρευτεί θνητόν. Από την ένωση της θεάς Θέτιδος και του θεϊάς καταγωγής Πηλέως γεννήθηκε ο Αχιλλέας, ο ωραιότερος, ο γενναιότερος, ο νεότερος και ο ενδοξότερος από τους ήρωες του Ομήρου.

Κλείνοντας αυτό το κεφάλαιο, σημειώνουμε πως, σύμφωνα με όσα μας έχουν παραδοθεί, ο Ζευς αγάπησε οχτώ θεές και δεκαπέντε θνητές!

Β'. Ο θεός του φωτός, της μουσικής και των γραμμάτων...

Ο Απόλλων, του οποίου τη γέννηση ματαίως προσπάθησε η Ήρα να εμποδίσει με τον φρικτό Πύθωνα, σε ηλικία μόλις τεσσάρων ημερών όρμησε από την κορυφή του Ολύμπου για το ταξίδι που θα τον έφερε στον Παρνασσό. Εκεί αντιμετωπίζει τον φοβερό Πύθωνα, διώκτη της μητέρας του Λητούς και ολέθριο εχθρό των ανθρώπων. Εναντίον του απαίσιου θνητού δράκοντα ρίχνει ένα ακατανίκητο βέλος. Φοβερούς πόνους αισθάνεται, κουλουριάζεται και οι κουλούρες του ξεριζώνουν δέντρα ολόγυρα: λίγο πριν ξεψυχήσει μέσα σε άγρια μουγκρητά, ο Απόλλων του φωνάζει: "Αυτού τώρα, πάνω στο χώμα και κάτω απ' την πυρά του ήλιου, σάπιζε (πύθον), για να μην κάνεις κακό στους ανθρώπους, που θ' ανεβαίνουν να μου προσφέρουν θυσίες και να μου γυρεύουν χρησμό". Από τότε ο τόπος, όπου σάπισε το φίδι, ονομάστηκε Πυθώ και ο Απόλλωνας Πύθιος.

Η Οίτη δεν ήταν μόνο το πεδίο εθνικής δράσεως του πρώτου και μεγαλύτερου ημίθεου της ελληνικής φυλής, ο γολγοθάς και αργότερα ο τόπος λατρείας του Ηρακλή ούτε μόνο το λίκνον και συγχρόνως το ορμητήριο των Δωριέων. Υπήρξε και τόπος δημιουργικής δραστηριότητας του κατεξοχήν δωρικού θεού Απόλλωνος "υπέρ της Δρυόπης", της μοναχοκόρης του βασιλέως των Δρυόπων.

Μια μέρα που η βασιλοπούλα Δρυόπη βοσκούσε τα πρόβατα του πατέρα της στις χλοερές πλαγιές της νότιας Οίτης (σημερινή περιοχή Παύλιανης, Άνω Κάνιανης, Καστελλίων) βρέθηκε ανάμεσα στις Αμαδρυάδες νύμφες να παίζουν. Αυτές την δέχτηκαν στη συντροφιά τους και την έμαθαν να ψάλλει και να χορεύει. Ο Απόλλων την είδε εν μέσω των νυμφών να χορεύει και να τραγουδάει και την ερωτεύτηκε. Πώς όμως να την πλησιάσει; Υπήρχε κίνδυνος να συναντήσει την αντίδραση της συντροφιάς!... Δεν άργησε να μεταμορφωθεί σε χελώνα, με την οποία ήθελεν πολύ οι Αμαδρυάδες νύμφες να παίζουν. Αυτές την δέχτηκαν στη συντροφιά τους και την έμαθαν να ψάλλει ύμνους και να χορεύει. Μόλις όμως την κράτησε και η Δρυόπη στα γόνατά της, ο Απόλλων (χελώνα) μεταμορφώθηκε σε φίδι! Οι νύμφες τρόμαξαν και έτρεξαν να κρυφτούν στο δάσος, ενώ ο Απόλλων βρήκε την ευκαιρία να κάμει τη

βασιλοπούλα ερωμένη του.

Λίγο αργότερα η Δρυόπη παντρεύτηκε κατά κόσμον τον Ανδραίμονα, γιο του αρχηγού των Αιτωλών. Όμως ο γιος τους Άμφισσος, που γεννήθηκε... λίγο πρόωρα, ήταν παιδί του Απόλλωνα. Ο Άμφισσος, επώνυμος ήρωας της Άμφισσας, όταν μεγάλωσε και απόκτησε σωματική δύναμη, έκτισε την πόλη Οίτη, της οποίας ήταν άρχοντας, οικοδόμησε ναό αφιερωμένον στον Απόλλωνα και καθιέρωσε αγώνες στους οποίους απαγορευόταν να επιδεικνύονται γυναίκες.

Σύμφωνα με την παράδοση οι Αμαδρουάδες βρήκαν τη Δρυόπη στο ναό του Απόλλωνος και τη μεταμόρφωσαν σε νύμφη. Κι ο γιος της ο Άμφισσος από ευγνωμοσύνη αφιέρωσε ένα ναό προς τιμήν των Αμαδρουάδων.

Μια πηγή αναφέρει οχτώ ερωμένες του Απόλλωνα, μια άλλη δεκαπέντε. Ανάμεσα σ' αυτές ήταν και η νύμφη Κωρυκία, απ' την οποία γεννήθηκε ο Λύκωρος, ιδρυτής της ομώνυμης πόλης, της Λυκώρειας. Οι συναντήσεις Απόλλωνα και Κωρυκίας γίνονταν στην σπηλιά της σημερινής Παλιοβούνας. Από τον Λύκωρο ή Λυκωρέα η πόλη ονομάστηκε Λυκώρεια, το *"άντρον δε ονομασθήναι το Κωρύκιον από της νύμφης"*.

Γ'. Ο Ηρακλής στη Φθία

Θα κλείσουμε την σημερινή μας εισήγηση με αναφορά στον μεγαλύτερο ήρωα της ελληνικής μυθολογίας, τον Ηρακλή. Πριν όμως μιλήσουμε γι' αυτόν, θα σημειώσουμε ότι οι ήρωες ήταν ανθρωπόμορφοι, όπως και οι θεοί, αλλά και θνητοί. Ξεπερνούσαν όμως κατά πολύ τους ανθρώπους στη φυσική δύναμη και, όπως οι θεοί έτσι και αυτοί, μοιράζονται με τους ανθρώπους τις χαρές, τις πίκρες της ζωής κι έχουν τα ίδια με εκείνους πάθη και ελαττώματα, έρωτες και μίση, ζήλιες και φιλοτιμίες.

Σύγκορπο ρίγος αισθάνεται ο ορειβάτης της Οίτης, στα άγρια φαράγγια της οποίας αντήχησαν τα βογγητά του Ηρακλή, όταν με φρικτούς πόνους ανέβαινε προς τον γολγοθά του και κατακόρυφα τερμάτιζε την επίγεια ζωή του!

Ο Ηρακλής, παιδί του Δία και της Αλκμήνης, υπήρξε ο πιο δυνατός και ο πιο γενναίος ανάμεσα στους θνητούς. Έγινε ευεργέτης και λυτρωτής των ανθρώπων από τα δεινά. Αφού γλίτωσε απ' τα φίδια που του έστειλε η Ήρα, για να τον εξοντώσει μωρό στην κούνια, προέκοπτε όχι *"εν σοφία"* αλλά *"εν δυνάμει"*. Μετά την εκτέλεση των δώδεκα άθλων βρέθηκε στην Καλυδώνα της Αιτωλίας, όπου νυμφεύθηκε την Δηιάνειρα, κόρη του βασιλιά Φινέα. Άθελά του όμως έγινε φονιάς του νεαρού Ευνόμου και σύμφωνα με τον νόμο *"Ηρακλής την φυγήν υπομένειν ήθελε και διέγνω προς Κήνκα εις Τραχίνα απιέναι"*. Αποφάσισε δηλαδή να αυτοεξορισθεί, παρ' ότι "ο πατήρ του παιδος, ακουσίως γεγεννημένου του συμβεβηκότος, συνεγνωμένου". Βαδίζοντας για την Τραχίνα της Φθίας και *"άγων Δηιάνειραν, επί ποταμόν Εύηνον ήκεν"*. Εκεί καθόταν *"Νέσσοσ ο Κέντανρος (και) τους παριόντας διεπόρθμευε μισθού, λέγων παρά θεών την πορθμείαν ειληφέναι δια δικαιοσύνην"*. Ο Ηρακλής του ανάθεσε να βοηθήσει τη γυναίκα του να διαβεί το ποτάμι*. Ο Νέσσοσ όμως, καθώς την περνούσε απέναντι, *"επεχείρει αυτήν βιάζεσθαι"*. Η Δηιάνειρα έβαλε τις φωνές. Ο Ηρακλής κατάλαβε το λόγο της κραυγής και, μόλις βγήκε ο Νέσσοσ, τον ετόξευσε στην καρδιά. Λίγα λεπτά πριν ξεψυχήσει, ψιθύρισε στην Δηιάνειρα ένα μυστικό: Αν

* Ας θυμηθούμε τα *"καρέλια"* (πορθμεία) στα ποτάμια της Ευρυτανίας και τους περατάρηδες που τα χειρίζονταν...

θέλει να της είναι ο Ηρακλής αφοσιωμένος και να μην την αφήσει ποτέ για χάρη άλλης γυναίκας, "ει θέλει φίλτρον προς Ηρακλέα έχειν", να ανακατέψει "τον τε γόνον ον αφήκε καταγής και το ρυέν εκ του τραύματος της ακίδος αίμα συμμίξει. Η δε ποιήσασα τούτο εφύλαττε παρ' εαυτή". Η ζηλότυπη και ολιγόμυαλη Δηιάνειρα - παρό την ταραχή της - απομνημόνευσε την συνταγή του Νέσσου "σαν ανεξίτηλη γραφή χάλκινης πλάκας" και, αφού ακολούθησε τον άντρα της, χωρίς να του ανακοινώσει τίποτα από το μυστικό της, έφτασε στην Τραχίνα. Εδώ φιλοξενήθηκαν από τον Κύηκα και έζησαν ήσυχη οικογενειακή ζωή. Απόκτησαν τα δύο από τα τρία τους παιδιά, τον Γληνέα και τον Οδίτη. Ο Ύλλος είχε γεννηθεί, όταν ζούσαν ακόμα στην Καλυδώνα.

Στον κύκλο της ευεργετικής δραστηριότητας του Ηρακλή υπέρ των κατοίκων της Φθίας και των Ελλήνων γενικότερα θα πρέπει να αναφέρουμε και το επεισόδιο με τους Κέρκωπες, που ήταν κλέφτες και λήστευαν όσους πέραγαν από τις Θερμοπύλες. Ο Ηρακλής φαίνεται πως ήταν τακτικός επισκέπτης των θερμών λουτρών, αφού για χατίρι του ο Ήφαιστος, κατά παράκληση της Αθηνάς, δημιούργησε τις πηγές αυτές, για να λούζεται και να ανανεώνει τις δυνάμεις του από τους σωματικούς κόπους και άθλους του. "Ηρακλεί πολλά καμόντι περί Θερμοπύλας, Αθήνη θερμά λουτρά αναδέδωκεν". Υπήρχε μάλιστα και βωμός προς τιμήν του Ηρακλέους. "Εστι δε εν τη εσόδω ταύτη θερμά λουτρά... και βωμός ίδρυσται Ηρακλέος επ' αυτοίσι", κατά τον Ηρόδοτο.

Μια ημέρα, λοιπόν, ο Ηρακλής κουρασμένος αποκοιμήθηκε κοντά στο δρόμο προς Αλτηνούς, εκεί που σήμερα υπάρχει ο Μελαμπύγου Ηρακλέους λίθος, δύο χιλιόμετρα ανατολικά του Κολωνού. Οι Κέρκωπες αποπειράθηκαν να του κλέψουν τα όπλα. Ο Ηρακλής όμως ξύπνησε, τους έπιασε, τους έδεσε στις άκρες του ροπαλού του κατήφορο κεφάλι, τους έκοψε στον ώμο του και τράβηξε για την Τραχίνα. Η δύσκολη όμως θέση των απατεώνων δεν τους εμπόδιζε να διασκεδάσουν, βλέποντας μελάμπυγον τον Ηρακλή. Τα γέλια τους τα άκουσε, στάθηκε και τους ρώτησε γιατί γελούν. Αυτοί ψύχραιμα απάντησαν, και ο Ηρακλής τόσο διασκεδάσε μαζί τους, ώστε να τους αφήσει ελεύθερους, αφού φυσικά υποσχέθηκαν ότι στο μέλλον θα είναι... νομοταγείς και φιλήσυχοι άνθρωποι...

Η ήσυχη όμως οικογενειακή ζωή δεν τον ενθουσίαζε. Ένας παλιός λογαριασμός με τον βασιλιά της Οιχαλίας στην Εύβοια τον κάνει να κατέβει γεμάτος ορμή και εκδικητική manía. Η σύγκρουση ήταν μοιραία για τον βασιλιά Εύρυτο και την οικογένειά του. Κυριεύει την Οιχαλία και αιχμαλωτίζει την κόρη του Ευρύτου, την όμορφη Ιόλη. Επιστρέφοντας φτάνει στο δυτικότερο ακρωτήριο της Εύβοιας, στο Κήναιο, όπου ιδρύει βωμό και ετοιμάζεται να προσφέρει θυσία στον Κήναιο Δία. Από εκεί στέλνει στην Τραχίνα τον κήρυκά του, τον Λίχα, για να του φέρει έναν καθαρό χιτώνα, απαραίτητο για την θυσία. Δυστυχώς, ο Λίχας, φτάνοντας στην Τραχίνα, είπε στην Δηιάνειρα για το λάφυρο του Ηρακλή, την όμορφη Ιόλη. Και τότε στην στιγμή τα λογικά της σκοτίστηκαν και η ζήλια κυριάρχησε στην ψυχή της. Ευτυχώς όμως γι' αυτήν, που διέθετε το κατάλληλο φάρμακο! Θυμήθηκε την "συνταγή" του Νέσσου, βρήκε το μίγμα, άλειψε κρυφά στο δωμάτιό της τον χιτώνα, έπειτα τον δίπλωσε και, χωρίς να τον δει ο ήλιος, τον έβαλε στο κουτί και τον παρέδωσε στο Λίχα. Ήταν τώρα σίγουρη ότι ο Ηρακλής θα γύριζε κοντά της, περιφρονώντας την αντίζηλό της Ιόλη.

Όταν ο Λίχας μετέφερε τον θανατηφόρο χιτώνα, ο Ηρακλής τον φόρεσε και άρχισε την τελετή της θυσίας με ευθυμία, χαρούμενος για την ωραία του στολή. Την ώρα που σηκώθηκε φλόγα γεμάτη από το αίμα των καιόμενων ζώων, ιδρώτας

περιέλουσε το δέρμα του και ο χιτώνας προσκολλήθηκε στα πλευρά του, σ' όλο του το σώμα, σα να τον κόλλησε εφαρμοστά ένας τεχνίτης. Το δηλητήριο μπήκε στις σάρκες του και τις έκαμε να σαπίζουν και να πέφτουν. Πάνω στην παραφορά του άρπαξε από το πόδι το Λίχα και τον πέταξε πάνω στον βράχο, που χτυπά ολόγυρα η θάλασσα. Ο Λίχας διαλύθηκε, το κεφάλι του έσπασε και χύθηκε από τα μαλλιά του το λευκό του μυαλό με αίμα ανακατωμένο*! Ο άμοιρος Λίχας, θύμα της φλυαρίας του, έδωσε από τότε το όνομά του στο βορειότερο χωριό της Εύβοιας, την σημερινή Λιχάδα, και στα νησάκια, τις Λιχάδες νήσους (Λιχαδονήσια).

Η τραγωδία του Ηρακλή συνεχίστηκε: "*Επεφτε κάτω με σπασμούς και τινάζοταν στον αέρα, φωνάζοντας δυνατά και μουνγκρίζοντας με βογγητά*". Ο γιος του Ύλλος τον μετέφερε στην Τραχίνα, σύμφωνα με την επιθυμία του πατέρα του. Εδώ (στην Τραχίνα) η τραγωδία της οικογένειας του Ηρακλή φτάνει στο αποκορύφωμά της. Η Δηϊάνειρα, όταν έμαθε τι κακό έκανε στον άνδρα της, μπαίνει στου Ηρακλή τον θάλαμο. Έστρωσε με σκέπασμα τη συζυγική κλίνη και μόλις τελείωσε το στρώσιμο πήδησε στη μέση του κρεβατιού και τότε *«δακρύων ρήξασα θερμάνάματα έλεξεν: "Συζυγικό μου κρεβάτι και νυφικό δωμάτιο, σας αποχαιρετώ για πάντα. Δε θα με ξαναδείτε πια ποτέ εδώ για να πλαγιάσω"*», κι έμπηξε το δίκοπο ξίφος κάτω από το σινκώτι και το διάφραγμα.

Ο πονεμένος Ηρακλής μεταφέρεται από τον Ύλλο στην ψηλότερη κορυφή του Οίτης, "*Ζηνός υψίστου πάγον*". Ξεριζώνει ο ίδιος βαθύρριζες βελανιδιές και πολλές αγριελιές, σχηματίζει σωρό και ανεβαίνει επάνω. Οι συνοδοί του αρνούνται να ανάψουν φωτιά, ώσπου ο Φιλοκτήτης, που περνούσε από 'κει, αναζητώντας τα πρόβατά του, δέχτηκε να την ανάψει, αφού πήρε ως ανταμοιβή τα φαρμακερά βέλη του Ηρακλή.

Ενώ η φωτιά έκαιγε, "*ένα σύννεφο σκέπασε τον Ηρακλή και μέσα σε δυνατές βροντές, τον μετέφερε στον Όλυμπο*". Η αποστολή του στη γη είχε τερατιστεί. Νυμφευμένος πλέον την κόρη της Ήρας, την πάντα νέα κι όμορφη Ήβη, θα ζούσε στον Όλυμπο ανάμεσα στους αθανάτους θεούς και αιώνια στη μνήμη των θνητών ανθρώπων, που κατέστησαν τον "*Ζηνός υψίστου πάγον*" τόπο προσκυνήματος. Ο ναός του Ηρακλέους, στην Πυρά της Οίτης, είναι αφευδής μάρτυρας της λατρείας του ήρωα.

---

* Ο βασιλιάς Όθωνας και η βασίλισσα Αμαλία ανέβηκαν στην κορυφή της Οίτης, κατά την περιοδεία τους στην ακριτική τότε Φθιώτιδα. Είχε ακούσει ότι ο Λίχας εκσφενδονίστηκε στη θάλασσα και ρώτησε τον συνοδό του σταθμάρχη Χωροφυλακής, αν ήξερε από ποια κορυφή της Οίτης τον πέταξε ο Ηρακλής. Κι ο ενομοτάρχης απάντησε: "*Μεγαλειότατε, εγώ τότε δεν υπηρετούσα εδώ και γι' αυτό δεν ξέρω...*".

Ο Ηρακλής εκσφενδονίζων τον Λίγαν.

Βιβλιογραφία

1. Απολλοδώρου, **Μυθική Βιβλιοθήκη, Α΄, Β΄, Γ΄.**
2. Βορτσέλα Ιωάννου, **Φθιώτις η προς Νότον της Όθρουσ (1907)**
3. Βυζανίου Στεφ., **Λεξικόν (εν τη λέξει Οίτη)**
4. Εκδοτική Αθηνών Α.Ε., **Ελληνική Μυθολογία (τ. 1 - 5)**
5. Ευριπίδου, **Ιφιγένεια η εν Ταύροις (Ο.Ε.Δ.Β.)**
6. Ησιόδου, **Θεογονία**
7. Μαρινάτου Στ., **Σουμερικός & Βαβυλωνιακός Πολιτισμός (1949)**
8. Ομήρου, **Ιλιάς (Β, Ι, Π, Ψ)**
9. Παπαναγιώτου, Τριαντ., **Ιστορία & Μνημεία Φθιώτιδος (Μέρος Α΄: Μυθική Φθιώτις, σελ. 21 - 47) 1971**
10. Του ιδίου, **Ξενάγησις εις την Φθιώτιδα (Εισαγωγή) 1971**
11. Πανσανίου, **Φωκικά (μετ. & σχόλια Ν. Παπαχατζή)**
12. Richpen Jan, **Ελληνική Μυθολογία, τ. Α΄**
13. Σοφοκλέους, **Τραχίνιαι (μετ. Δ. Ρηγοπούλου)**
14. Στράβωνος, **Γεωγραφικά, Θ΄**

ΕΙΣΗΓΗΤΡΙΑ
Μαρία - Φωτεινή Παπακωνσταντίνου
αρχαιολόγος
ΙΔ' Εφορεία Προϊστορικών & Κλασικών Αρχαιοτήτων

ΘΕΜΑ
ΕΧΙΝΟΣ : Ιστορικό περίγραμμα, μνημειακή τοπογραφία
και αρχαιολογικά ευρήματα
μιας αρχαίας θεσσαλικής πόλης στον Αχινό Φθιώτιδος

Τα 25 χρόνια ανασκαφικής δραστηριότητας της ΙΔ' Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων στο νομό Φθιώτιδος έχουν συμβάλει αποφασιστικά στη διερεύνηση της ιστορίας και του πολιτισμού ο οποίος αναπτύχθηκε στην περιοχή από τους προϊστορικούς χρόνους μέχρι την ύστερη αρχαιότητα¹. Επιστέγασμα της πολύχρονης αυτής ενασχόλησης αποτελεί η ίδρυση του Αρχαιολογικού Μουσείου Λαμίας², όπου εκτίθενται τα σημαντικότερα ευρήματα των ανασκαφών, μέσα από τα οποία μπορεί κανείς να παρακολουθήσει την αλληλουχία των αρχαίων πολιτισμικών φάσεων στο νομό.

Ένας από τους συστηματικότερα ερευνημένους χώρους, ο οποίος έχει αποδώσει πληθώρα κινητών και ακινήτων αρχαιολογικών ευρημάτων όλων των κατηγοριών, πολλά από τα οποία είναι μοναδικά στο είδος τους, είναι ο Αχίνος.

Ο σημερινός Αχίνος είναι κτισμένος πάνω στα ερείπια του αρχαίου Εχίνου ή Εχινούντος³. Η προνομιακή θέση του⁴ σε ένα ύψωμα στους πρόποδες της Όθρουσ (φωτ. 1), σε μικρή απόσταση από τις βόρειες ακτές του Μαλιακού κόλπου, με πανοραμική θέα στη θάλασσα και την πεδιάδα, το εύφορο έδαφος, τα άφθονα νερά, η βλάστηση και το καλό κλίμα του, εξυμνούνται από τους αρχαίους συγγραφείς⁵ και από τους νεότερους μελετητές⁶, συνέβαλαν δε αποφασιστικά στη συνεχή κατοίκησή του από τους προϊστορικούς χρόνους μέχρι σήμερα.

Αχίνος. Ο λόφος της Ακρόπολης από τα νότια.
(φωτ.1)

---

1. Για τα αποτελέσματα των ανασκαφών της ΙΔ' Εφορείας Προϊστορικών & Κλασικών Αρχαιοτήτων βλ. στους αντίστοιχους τόμους του Αρχαιολογικού Δελτίου από το 1973 κ.ε.
2. Μ. - Φ. Παπακωνσταντίνου, Το Κάστρο της Λαμίας. Αρχαιολογικός Οδηγός. ΥΠΠΟ - ΤΑΠΑ, Αθήνα 1994, σ. 28 κ.ε.
3. Το όνομα προέρχεται από τον ιδρυτή της πόλης Εχίονα ή Εχίνο, καταγόμενο από το γένος των Σπαρτών, Δημοσθένης, Κατά Φιλίππου, Δ' 34. Πανουσιάνης ΙΧ, 5, 3.
4. Στράβων, Γεωγραφικά 9.5.13. Σκύλαξ, Περίπλους, 62.
5. Πολύβιος ΙΧ, 41.
6. Yves Béquignon, La vallée du Spercheios des origines au IV siècle, Paris 1937, 299 κ. ε.

Οι αρχαιότερες γραπτές μαρτυρίες για την πόλη ανάγονται στον 5ο αι. π.Χ.: ο Δημήτριος ο Καλλατιανός μας πληροφορεί ότι μεγάλο μέρος του οικισμού καταστράφηκε από το σεισμό του 427 π.Χ.,⁷ ενώ ο Αριστοφάνης, στην κωμωδία του Λυσιστράτη⁸, ειρωνεύεται τη συμφωνία με την οποία οι Σπαρτιάτες παραχώρησαν στους Αθηναίους, μεταξύ άλλων, και την ακρόπολη του Εχινούντος.

Κατά το Δημοσθένη⁹ ο Εχίνος ιδρύθηκε από τους Θηβαίους την περίοδο της θηβαϊκής ηγεμονίας, στην πραγματικότητα όμως τότε θα πρέπει να επεκτάθηκε ο οικισμός ο οποίος υπήρχε από τον 5ο αι. π.Χ. Ενδεικτική για τη σημασία της πόλης στη διάρκεια του 4ου αι. π.Χ. είναι η ισότιμη συμμετοχή της στο αμφικτυονικό συνέδριο των Δελφών με δύο ιερομνήμονες. Το 346 π.Χ., κατά την αρχοντία του Δαμοξένου, ο Εχίνος ήταν το αντικείμενο τιμητικού ψηφίσματος, με το οποίο η πόλη των Δελφών παραχώρησε στους Εχινάιους μια σειρά προνομίων, ενώ το 336-330 π.Χ. οι κάτοικοι κατείχαν στους Δελφούς σπίτια¹⁰. Όταν ο Φίλιππος επενέβη στα πράγματα της νοτίου Ελλάδος, αναγνωρίζοντας τη στρατηγική σημασία της πόλης, την απέσπασε από τους Αχαιούς Φθιώτες και την παραχώρησε στους Μαλιείς, ώστε να διευκολύνει τη διέλευσή του από τις Θερμοπύλες¹¹.

Τον 3ο αι. π.Χ. εντάσσεται, όπως και όλη η νότιος Θεσσαλία, στο κοινό των Αιτωλών και περί τα μέσα του 2ου αι. π.Χ. καταλαμβάνεται από τους Ρωμαίους.

Στη βυζαντινή περίοδο ο Εχίνος είναι η τέταρτη κατά σειρά πόλη της επαρχίας της Θεσσαλίας και από τον 5ο αι. γίνεται έδρα Επισκόπου.

Κατά τη διάρκεια της φραγκοκρατίας αποτελεί φέουδο της Βαρωνίας του Ζητουνίου και αργότερα του δουκάτου των Αθηνών.

Στην τουρκοκρατία γίνεται τσιφλίκι τούρκου Πασά και τον 19ο αι. αγοράζεται από την οικογένεια Σκουμπουρδή που καταγόταν από την Ήπειρο και ονομάζεται Σκουμπουρδέικα.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα των ανασκαφών και των επιφανειακών ερευνών της ΙΔ΄ Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων¹², τα αρχαιότερα ίχνη κατοίκησης στην περιοχή του Αχινού ανάγονται στην Μέση εποχή του Χαλκού¹³. Κεραμική αυτής της εποχής έχει διαπιστωθεί σε σπήλαια γύρω από το χωριό¹⁴, στο λόφο της ακρόπολης¹⁵ και στις διαταραγμένες επιχώσεις οικοδομημάτων

7. Στράβων, ό.π., 1.3.20.

8. Αριστοφάνης, Λυσιστράτη, 1169.

9. Δημοσθένης, ό.π.

10. Émile Bourguet, BCH XXIII (1899), 486 κ.ε. Βέquignon, ό.π.

11. Δημοσθένης, ό.π., Γ΄ 34.

12. βλ. σχετ. Χρονικά ΑΔ από το 1978 κ.ε. Για μια συνοπτική σύνθεση των αποτελεσμάτων των ανασκαφών στην περιοχή Αχινού μέχρι το 1990, βλ. Μ. - Φ. Παπακωνσταντίνου, Το νότιο και δυτικό τμήμα της Αχαιάς Φθιώτιδας από τους κλασικούς στους ρωμαϊκούς χρόνους, Θεσσαλία, Δεκαπέντε χρόνια αρχαιολογικής έρευνας 1975-1990. Αποτελέσματα και προοπτικές, Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου, Λυών 1990 (1994), Β΄, 231 κ.ε.

13. R. Hope-Simpson - J.F. Lazenby, The Kingdom of Peleus and Achilles, Antiquity XXXIII (1959), 102 κ.ε. R. Hope-Simpson - O.T.P.K. Dickinson, A Gazetteer of Aegean Civilization in the Bronze Age I, 1979, 266. Κ. Συριόπουλος, Προϊστορία της Στερεάς Ελλάδος, 1968, 93, 110. Μ. - Φ. Παπακωνσταντίνου, Τεφρά μινύεια αγγεία από τον Αχινό, Αρχαιοφθιωτικά Β΄, Πρακτικά του Β΄ Συνεδρίου Αλμυριώτικων Σπουδών, Α, 1995 (1997), τ. β΄, 125 κ.ε.

14. Γ. Χουρμουζιάδης, ΑΔ 29 (1973-1974), Β, 514 κ.ε. (περιοχή Αχινού).

15. Hope Simpson - Dickinson, ό.π.

μεταγενεστέρων χρόνων που έχουν κατά καιρούς ανασκαφεί εντός των ορίων του σημερινού οικισμού¹⁶. Σημαντικό εύρημα μεσοελλαδικής περιόδου αποτελεί το χαρακτηριστικό για την εποχή σύνολο αμαυρόχρωμων και τεφρών μινύειων αγγείων (φωτ. 2) από καταστραμμένους τάφους, στο χαμηλό λόφο στα νοτιοδυτικά του λόφου της ακρόπολης¹⁷.

Η ύπαρξη του οικισμού - ο οποίος δεν αναφέρεται από τον Όμηρο στον *Νεών Κατάλογον*¹⁸ - κατά τη Μυκηναϊκή εποχή, δεν ήταν μέχρι πρόσφατα βεβαιωμένη¹⁹. Ορισμένοι μελετητές προσπάθησαν να τον ταυτίσουν με την ομηρική Αλόπη²⁰, με βάση ασαφή ή εσφαλμένα στοιχεία, όπως κάποια επιφανειακά όστρακα, και από τους θαλαμωτούς τάφους²¹ των οποίων διακρίνονταν την εποχή εκείνη (δεκαετία του '50) μόνο τα ανοίγματα, η εκ των υστέρων όμως διερεύνησή τους απέδειξε ότι είναι ελληνιστικοί²². Το πρώτο ανασκαφικά τεκμηριωμένο εύρημα μυκηναϊκών χρόνων είναι ένας κιβωτιόσχημος τάφος²³ ο οποίος αποκαλύφθηκε με αφορμή τη διάνοιξη αρδευτικού χάνδακος και περιείχε ως κτερίσματα τρία πήλινα αγγεία ΥΕ ΙΙΒ περιόδου (φωτ. 3).

Σε ότι αφορά τους ιστορικούς χρόνους, μέχρι το 1978 που άρχισε ο συστηματικός αρχαιολογικός έλεγχος, μοναδικό ορατό αρχαίο οικοδομικό κατάλοιπο ήταν το τείχος της ακρόπολης²⁴ και τμήματα της οχύρωσης της κάτω πόλης.

Σύνολο τεφρών μινύειων αγγείων.
(φωτ. 2)

Σφαιρική πεπιεσμένη πρόχους
ΥΕ ΙΙΒ περιόδου.
(φωτ. 3)

16. Μ. - Φ. Παπακωνσταντίνου, ΑΔ 43 (1988), Β, 213 (οικόπεδο Γ. Αλεξίου) και ΑΔ 48 (1993), Β, 214 κ.ε. (οικόπεδο Δημ. Κυρίτση).

17. Μ. - Φ. Παπακωνσταντίνου, ΑΔ 49 (1994), Β, 313 (οικόπεδο Μήτσου Πέτρου), Παπακωνσταντίνου, ό.π., υποσημ. 13.

18. Όμηρος, *Ϊλιάς* Β, 684.

19. Ο Στράβων (ό.π. 9.5.10) συγκαταλέγει τον Εχίνο μεταξύ των φθιωτικών πόλεων οι οποίες ανήκαν στο βασίλειο του Αχλλέως

20. R. Hope-Simpson - J. F. Lazenby, *The Catalogue of Ships in Homer's Iliad*, 130.

21. Hope-Simpson - Lazenby, ό.π. Hope-Simpson - Dickinson, ό.π. Συριόπουλος, ό.π., 385

22. βλ. σχετικές εκθέσεις ανασκαφών στα Χρονικά του ΑΔ από 1980 κ.ε. Παπακωνσταντίνου, ό.π., υποσημ. 12.

23. Φ. Δαζορόνια ΑΔ 47 (1992), Β, 190 κ.ε. (αγρός Σουλιώτη). Φ. Δαζορόνια, *Μυκηναϊκά ευρήματα από την Αχαΐα Φθιώτιδα, Αρχαιοφθιωτικά Β', Πρακτικά του Β' Συνεδρίου Αλμυριώτικων Σπουδών*, Α, 1995 (1997), τ. α', 209 κ. ε.

24. A. Philippson, RE V2, 1921. Fr. Stählin, *Das hellenische Thessalien*, 1924, 186 κ.ε. Béquignon, ό. π. Παπακωνσταντίνου, ό.π., υποσημ. 12.

Τα τείχη είναι κατασκευασμένα κατά το ισόδομο ορθογώνιο σύστημα και χρονολογούνται στον 4ο αι. π.Χ. (φωτ. 4). Η ίδια η βάση του λόφου με τα ασβεστολιθικά πετρώματα θα πρέπει να χρησίμευσε ως λατομείο, όπως αποδεικνύουν τα ίχνη αρχαίας λατόμευσης που σώζονται στη νότια πλαγιά του. Η στρατηγική θέση της πόλης στην είσοδο του Μαλιακού κόλπου και η χρονολόγηση των τειχών συνηγορούν στην κατάταξή τους στην ομάδα των οχυρωματικών έργων τα οποία κατασκευάστηκαν την εποχή της θηβαϊκής ηγεμονίας από τον Επαμεινώνδα για τον έλεγχο των θαλασσιών περασμάτων.

Τμήμα του οχυρωματικού περιβόλου της ακρόπολης. (φωτ. 4)

Στο πέρασμα των αιώνων τα τείχη, όπως και τα υπόλοιπα οικοδομήματα, υπέστησαν καταστροφές, κυρίως από σεισμούς, κατά τον 5ο και 3ο π.Χ.²⁵, τον 3ο μ.Χ.²⁶ και 6ο μ.Χ. αιώνα²⁷. Για το λόγο αυτό δέχτηκαν πολλές προσθήκες και επισκευές. Η σπουδαιότερη από αυτού του είδους τις επεμβάσεις πραγματοποιήθηκε στα χρόνια του Ιουστινιανού²⁸, όπως μας πληροφορεί ο ιστορικός Προκόπιος και επιβεβαιώνουν τα σωζόμενα τμήματα τοιχοδομίας αυτής της περιόδου από μικρές πέτρες, κεραμίδες και κουρασάνι. Η μεγαλύτερη όμως καταστροφή των τειχών προκλήθηκε στον αιώνα μας από τους ίδιους τους κατοίκους, οι οποίοι χρησιμοποίησαν τους καλοπελεκυμένους ογκολίθους τους ως οικοδομικό υλικό, όπως χαρακτηριστικά σημειώνουν ξένοι αρχαιολόγοι και ερευνητές²⁹.

Ο οχυρωματικός περίβολος της ακρόπολης επιστέφει τον ανατολικότερο από τους δύο λόφους. Τμήματά του, κυρίως ο ανατολικός πύργος, διατηρούνται μέχρι σήμερα σε καλή κατάσταση. Στα βόρεια σώζονται διάσπαρτοι ογκολίθοι που μας βοηθούν να συμπληρώσουμε την κάτοψή του. Οι παλαιότεροι ερευνητές αναφέρουν επίσης ένα δεύτερο πύργο στα ΒΑ, πύλη στα Ν και γωνιώδεις προεξοχές, οι οποίες σήμερα διακρίνονται κάτω από την πλούσια βλάστηση.

Ο περίβολος της ακρόπολης συνδέεται με το τείχος της κάτω πόλης, το οποίο περιέβαλε μόνο το λόφο της ακρόπολης και όχι και τον δυτικό χαμηλότερο λόφο του νεκροταφείου, όπως είχε διατυπωθεί παλαιότερα³⁰. Από τα αποκαλυφθέντα στις ανασκαφές τμήματά³¹, και άλλα που σώζονται ορατά και έχουν χρησιμοποιηθεί ως τοίχοι παλαιών σπιτιών³², μπορούμε κατά προσέγγιση να παρακολουθήσουμε την πορεία του ανατολικού σκέλους του. Οικοδομικά λείψανα τα οποία αποκαλύφθηκαν

25. Béquignon ό.π., 72-73.

26. M. - Ph. Papaconstantinou, A seismic destruction at Achinos, Archaeoseismology, BSA Fitch Laboratory Occasional Paper, 1996, 87 κ.ε.

27. Béquignon ό.π.

28. Lloyd W. Daly, Echinos and the Justinian's fortifications in Greece, AJA 46 (1942), 500 κ.ε.

29. ό.π. υποσημ. 6.

30. Stählin, ό.π.

31. Μ.-Φ Παπακωνσταντίνου, ΑΔ 43 (1988), Β, 216 (οικόπεδο Β. Συναχέρη).

32. Β. Φιλιππάκη - Σ. Συμεώνογλου - Ν. Φαράκλας, ΑΔ 22 (1967), 246 (Αχινός).

στο μέσον της πλαγιάς του λόφου της ακρόπολης έχουν ταυτισθεί με πύργο³³.

Εκτός από το τείχος, οι πολυάριθμοι τάφοι και τα θεμέλια αρχαίων οικοδομημάτων που έχουν έρθει στο φως, διαγράφουν με σαφήνεια την εικόνα του οικισμού και των νεκροταφείων του.

Η αποκάλυψη δημοσίων οικοδομημάτων στο μέσον της νότιας πλαγιάς του λόφου της ακρόπολης μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι εδώ θα πρέπει να βρισκόταν το κέντρο της πόλης από τους ελληνοιστικούς μέχρι τους ρωμαϊκούς χρόνους και συγκεκριμένα από τα τέλη του 4ου π.Χ. μέχρι τον 3ο μ.Χ. αι.

Το ένα από αυτά ήταν μνημειώδες διώροφο οικοδόμημα του τέλους του 4ου αι. π.Χ.³⁴, το οποίο θα πρέπει να καταστράφηκε από το σεισμό του 3ου αι. π.Χ. Στους ρωμαϊκούς χρόνους έγιναν προσθήκες με χυτή τοιχοποιία και συνέχισε να χρησιμοποιείται μέχρι το 3ο αι. μ.Χ., όπως υποδηλώνουν τα κινητά ευρήματα που βρέθηκαν στις επιχώσεις του. Εξαιρετικής σημασίας εύρημα αποτελεί το αναθηματικό ανάγλυφο του τέλους 4ου - αρχών 3ου αι. π.Χ. (φωτ. 5) με παράσταση θυσίας ευχαριστίας μιας μητέρας προς τη θεά Άρτεμη Ειλείθια για την καλή έκβαση του τοκετού της³⁵.

Λίγο νοτιότερα αποκαλύφθηκαν λείψανα ενός ακόμη δημοσίου οικοδομήματος ελληνοιστικών χρόνων και ορθογώνιο βάθρο συντάγματος ή βωμού³⁶.

Σημαντικό εύρημα αποτελεί η αποκάλυψη ενός ηρώου ρωμαϊκών χρόνων (φωτ. 6) το οποίο ανεγέρθηκε προς τιμήν κάποιου σημαίνοντος προσώπου. Το κτίριο καταστράφηκε από σεισμό τον 3ο αι. μ.Χ. όταν κατέπεσε η ανωδομή του και καταπλάκωσε το άγαλμα, (φωτ. 7) το οποίο ήταν στημένο σε βάθρο μπροστά στην κρύπτη που χρησίμευε ως τάφος του νεκρού ήρωα³⁷.

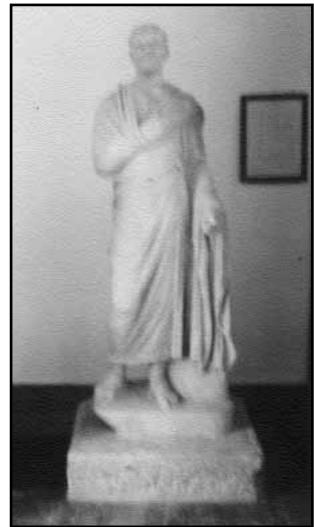
Στην ίδια περιοχή, δηλ. στη νότια πλαγιά του λόφου

Μαρμάρινο αναθηματικό ανάγλυφο
4ος-3ος αι. π.Χ. (φωτ. 5)

Ηρώ ρωμαϊκών χρόνων. (φωτ. 6)

Μαρμάρινος ανδριάντας
ρωμαϊκών χρόνων. (φωτ. 7)

33. Φ. Δακορώνια, ΑΔ 34 (1979), 185 (οικόπεδο Δ. Αλεξίου).

34. Φ. Δακορώνια, ΑΔ 35 (1980), Β, 238 κ.ε. (οικόπεδο Ι. Καρφή).

35. F. Dakoronia - L. Gounaropoulou, Artemiskult auf einem neuen Weihrelief aus Achinos bei Lamia, AM 107 (1992), 217 κ.ε.

36. ό.π., υποσημ. 16β.

37. ό.π. υποσημ. 26.

Λείψανα δημοσίου οικοδομήματος
ελληνιστικών χρόνων.
(φωτ. 8)

της ακρόπολης, βρέθηκαν λείψανα πολλών κατοικιών και άλλων οικοδομημάτων ελληνιστικών και ρωμαϊκών χρόνων (φωτ. 8).

Στο δυτικό άκρο του σημερινού χωριού, ήρθαν στο φως τα θεμέλια ενός μεγάλου επιμελημένου οικοδομήματος. Μετά την καταστροφή του επισκευάστηκε για να στεγάσει ένα εργαστήριο μεταλλουργού, όπως αποδεικνύεται από ένα μεγάλο λίθινο αγγείο στην άκρη ενός παταριού, γύρω από τον οποίο βρέθηκαν πολλές σκωρίες μετάλλου. Μέσα στη λίθινη αυτή λεκάνη βρέθηκε το κάτω

μέρος μαρμαρίνου αγαματίου Ηρακλή³⁸.

Οι εκσκαφές θεμελίων για την ανέγερση οικοδομών στον δυτικό χαμηλό λόφο, αλλά και στο πεδινό τμήμα στα νότια της Π.Ε.Ο. Λαμίας - Βόλου, είχαν ως αποτέλεσμα την αποκάλυψη πολλών τμημάτων του νεκροταφείου του Εχίνου. Σύμφωνα με τα ευρήματα των ανασκαφών, η ταφική χρήση του χώρου ξεκινά από τον 5ο αι. π.Χ. και συνεχίζεται μέχρι τους πρώτους μεταχριστιανικούς αιώνες. Τα πρωιμότερα ευρήματα προέρχονται από κατεστραμμένους τάφους³⁹ στην είσοδο του χωριού και τεκμηριώνουν την αναφερόμενη στις πηγές ίδρυση της πόλης ήδη από τον 5ο αι. π.Χ. Οι πλειονότητα όμως των τάφων ανήκει στους ελληνιστικούς χρόνους και κυρίως στο 2ο και 1ο αι. π.Χ. εποχή, κατά την οποία η πόλη έφτασε στη μεγαλύτερη ακμή της.

Επικρατέστερος τύπος τάφου είναι ο κιβωτιόσχημος και ακολουθούν οι λαξευτοί θαλαμωτοί, οι κεραμοσκεπείς και οι απλοί λάκκοι λαξευμένοι στο έδαφος. Οι κιβωτιόσχημοι τάφοι παρουσιάζουν στην πλειονότητά τους περισσότερες από μια διαδοχικές χρήσεις, όπως συνάγεται από τα κτερίσματα, τα οποία κλιμακώνονται χρονολογικά από τον 3ο αι. π.Χ. μέχρι τον 1ο μ.Χ. αι.

Οι θαλαμωτοί τάφοι (φωτ. 9) βρίσκονται κατά κανόνα στη νότια πλαγιά αλλά και στην κορυφή του δυτικού λόφου. Είναι λαξευμένοι στο μαλακό ημίβραχο και έχουν κατεύθυνση Β-Ν. Αυτή καθοριζόταν πιθανόν από τη θέση της αρχαίας κεντρικής οδικής αρτηρίας, η οποία θα πρέπει να συνέπιπτε με τη σημερινή⁴⁰. Στους θαλαμωτούς τάφους συντελούνταν ομαδικές ή διαδοχικές ταφές, οι είσοδοί

Θαλαμωτός τάφος με
κατεστραμμένη οροφή,
ελληνιστικών χρόνων. (φωτ. 9)

38. Π. Πάντος, ΑΔ 36 (1981), Β, 233 κ.ε. (οικόπεδο Απ. Καναβού).

39. Μ. - Φ. Παπακωνσταντίνου, ΑΔ 48 (1993), Β, 216 κ.ε. (οικόπεδο Αθ. Παπαλεξόπουλου).

40. Φ. Δακορώνια, Μακεδονικού τύπου τάφοι στην κοιλάδα του Σπερχεϊού. Τέταρτο Διεθνές Συμπόσιο "Αρχαία Μακεδονία" 1983, 147 κ.ε.

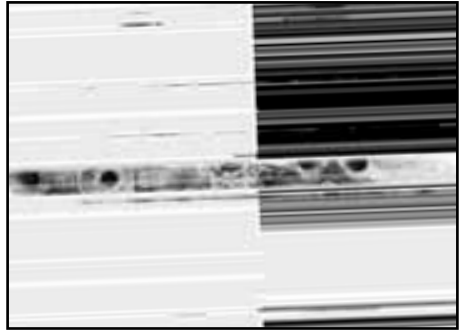
τους δηλαδή ανοίγονταν κάθε φορά που συνέτρεχε λόγος προκειμένου να συντελεστεί μια νέα ταφή. Η χρήση τους κλιμακώνεται από τον 3ο αι. π.Χ. μέχρι τον 1 μ.Χ. αιώνα ή και αργότερα, κυρίως όμως χρησιμοποιήθηκαν τον 2ο αι. π.Χ.

Τα κτερίσματα ήταν στην πλειονότητά τους πήλινα και γυάλινα αγγεία, ειδώλια, μεταλλικά αντικείμενα και κοσμήματα.

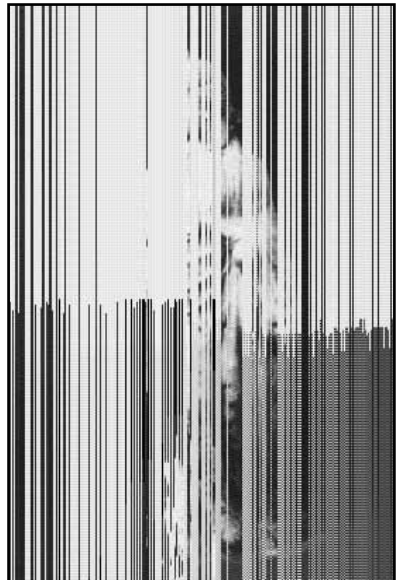
Εμφανίζονται πολλά από τα γνωστά σχήματα αγγείων της ελληνοιστιικής κυρίως εποχής⁴¹, όπως μυροδοχεία, πινάκια⁴², λάγνηοι, λυχνάρια⁴³ (φωτ. 10), αμφορείς κ. ά.

Αξιοσημείωτη είναι η παρουσία των ειδωλίων (φωτ. 11), τα οποία μαρτυρούν, τόσο με τον αυξημένο αριθμό τους, όσο και με την ποικιλία των μορφών τους και την ποιότητα της κατασκευής τους, τη λειτουργία ενός ιδιαίτερα σημαντικού εργαστηρίου κοροπλαστικής στην περιοχή. Εκτός από τις ανθρώπινες μορφές, κατά κανόνα γυναίκες, θεές ή θνητές, μεταξύ των ειδωλίων συγκαταλέγονται πτηνά και συμπλέγματα, όπως αυτό του Έρωτα πάνω σε δελφίνο. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση της εύρεσης μεγάλου αριθμού ειδωλίων έξω από ένα κιβωτιόσχημο τάφο από κεραμίδες⁴⁴ (φωτ. 12), τα οποία αποδίδουν ένα μόνο τύπο και προέρχονται από την ίδια μήτρα. Είναι πολύ πιθανόν τα ειδώλια αυτά να αποτελούσαν τμήμα της αδιάθετης ακόμα παραγωγής ενός κοροπλάστη τα οποία, μετά τον αιφνίδιο προφανώς θάνατό του, τοποθετήθηκαν ως κτερίσματα στο τάφο του.

Αξιοσημείωτα είναι τα επίσης τα δείγματα μεταλλοτεχνίας και μικροτεχνίας. Σε λαξευτό θαλαμωτό τάφο βρέθηκαν δύο χάλκινα δαχτυλίδια - σφραγιδόλιθοι του 3ου αι. π.Χ. με ψήφους από κορναλίνη. Ο ένας φέρει εγγάραχη παράσταση Ηρακλή με λεοντή και ρόπαλο και ο άλλος ανδρική μορφή

Πήλινα λυχνάρια ελληνοιστιικών χρόνων.
(φωτ. 10)

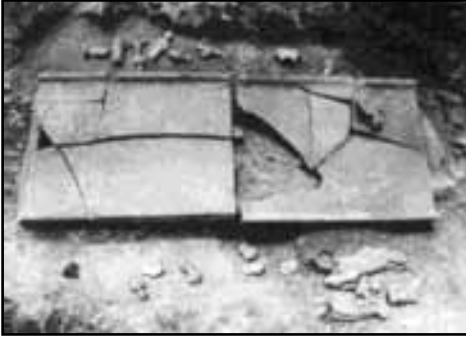
Πήλινο ειδώλιο γυναικείας μορφής,
ελληνοιστιικών χρόνων.
(φωτ. 11)

41. Π. Μπούγια, Σύνολα κεραμικών κτερισμάτων από το ελληνοιστιικό νεκροταφείο του Αχινού. ΣΤ' Επιστημονική Συνάντηση για την Ελληνοιστιική Κεραμική (Πρακτικά υπό έκδοση).

42. Αικ. Σταμούδη, Πινάκια από τάφους του Αχινού, ΣΤ' Επιστημονική Συνάντηση για την Ελληνοιστιική Κεραμική (Πρακτικά υπό έκδοση).

43. Μ.-Φ. Παπακωνσταντίνου, Τα Ελληνοιστιικά Λυχνάρια του Εχίνου. Ε' Επιστημονική Συνάντηση για την Ελληνοιστιική Κεραμική, 2000, 333 κ.ε.

44. Μ.-Φ. Παπακωνσταντίνου, ΑΔ 44 (1989), Β, 167 κ.ε. (οικόπεδο Αθ. Κωνσταντίνου).

Καλυπτήριες κιβωτιόσημου τάφου από κεραμίδες με ειδώλια - κτερίσματα, in situ. (φωτ. 12)

Δακτυλίδι - σφραγιδόλιθος
3ος αι. π.Χ.
(φωτ. 13)

κατ' ενώπιον σε στάση οκλαδόν με τα δύο χέρια τεντωμένα προς τα πάνω⁴⁵ (φωτ. 13). Από το νεκροταφείο του Εχίνου προέρχονται επίσης αξιόλογα σύνολα χρυσών κοσμημάτων (φωτ. 14).

Μια άλλη κατηγορία ευρημάτων τα οποία αποτελούν μνημεία - μαρτυρίες για την ιστορία της πόλης και αποδεικνύουν τη σημασία της ως κέντρου πολιτιστικής και οικονομικής ανάπτυξης από τους κλασικούς μέχρι τους ρωμαϊκούς χρόνους, είναι οι επιγραφές. Από αυτές αναφέρουμε:

- Τις τέσσερις απελευθερωτικές επιγραφές του 2ου μ.Χ. αι. πάνω σε μια μαρμάρινη πλάκα - ορθοστάτη, στις οποίες αναγράφεται, μεταξύ άλλων, το όνομα ή τα ονόματα των απελευθερωμένων δούλων, το όνομα του απελευθερωτή τους και το ποσό που κατέβαλε ο καθένας για την απελευθέρωσή του⁴⁶ (φωτ. 15).

- Μια ενεπίγραφη επιτύμβια στήλη που είχε τοποθετηθεί σε β' χρήση ως καλυπτήρια τάφου μεταγενεστέρων χρόνων. Η στήλη φέρει αετωματική επίστεψη κάτω από την οποία αναγράφονται τα ονόματα των νεκρών και χρονολογείται στο 1^ο μισό του 2ου αι.

π.Χ., φαίνεται όμως πως ξαναχρησιμοποιήθηκε και αργότερα, ίσως κατά τους πρώτους χριστιανικούς χρόνους⁴⁷.

- Μια τιμητική επιγραφή - βάθρο ανδριάντος του 1^{ου} μισού του 2ου αι. π.Χ., με την οποία η πόλη των Εχιναιών τιμά τον ρωμαίο ναύαρχο Οκταβιανό για την εύνοιά του προς την πόλη⁴⁸.

- Και τέλος την αναθηματική επιγραφή των Εχιναιών στην Αθηνά Ιλιάδα, η οποία αποδεικνύει τη λατρεία της θεάς στην πόλη και την ύπαρξη ναού αφιερωμένου σ' αυτή⁴⁹.

45. P. Pantos, Zwei Skarabäen hellenistischer Zeit aus Echinon, Festschrift zur Nikolaus Himmelmann, 1989, 315 κ.ε.

46. Α. Γουναροπούλου, Τέσσερις καινούριες απελευθερωτικές επιγραφές από τον Αχινό Λαμίας, Αιητός, Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Μ. Ανδρόνικο, Θεσσαλονίκη 1987, 251 κ. ε. Μ. Η. Ζάχου - Κοντογιάννη, Παρατηρήσεις σε απελευθερωτικές επιγραφές του Εχίνου, Εγνατία Ι, ΕΕΦΣΑΠΘ 23 (1989), 209 κ. ε.

47. Μαρία Χάδου, Ο αρχαίος Εχίνος: Η ιστορία από τις επιγραφές, Αρχαιοφιλολογικά Β', Πρακτικά του Β' Συνεδρίου Αλμυριώτικων Σπουδών, Α, 1995 (1997), τ. α', 203 κ. ε.

48. L. J. Bliquez, Gnaeus Octavius and the Echinaioi, Hesperia XLIV (1975), 431 κ.ε. Χάδου, ό.π., 205 κ. ε.

49. Π. Λαζαρίδης, ΑΔ 16 (1960), Β, 162 κ.ε. (Αχινός). Γουναροπούλου, ό.π.

Χρυσό ενώτιο - περιστέρι
ελληνιστικών χρόνων
(φωτ. 14)

Μαρμάρινη επιγραφή πλακά
α' μισό 2ου αι. μ.Χ.
(φωτ. 15)

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΑΔ.....	Αρχαιολογικόν Δελτίον
ΑΜ.....	Mitteilungen des Deutschen Archaischen Institutes, Athenische Abteilung
ΒCH.....	Bulletin de Correspondance Hellénique
ΕΕΦΣΑΠΘ...	Επιστημονική Επετηρίς Φιλοσοφικής Σχολής Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης
RE.....	Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft

***ΕΧΙΝΟΣ : Ιστορικό περίγραμμα, μνημειακή τοπογραφία και αρχαιολογικά ευρήματα
μιας αρχαίας θεσσαλικής πόλης στον Αχινό Φθιώτιδος***

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο σημερινός Αχινός είναι κτισμένος πάνω στα ερείπια του αρχαίου Εχίνου ή Εχινούντος. Η προνομιακή θέση του σε ένα ύψωμα στους πρόποδες της Όθρυος, σε μικρή απόσταση από τις βόρειες ακτές του Μαλιακού κόλπου, με πανοραμική θέα στη θάλασσα αλλά και στην εύφορη παραθαλάσσια πεδιάδα, τα άφθονα νερά, η βλάστηση και το καλό κλίμα του, εξυμνούνται από τους αρχαίους συγγραφείς και από τους νεώτερους μελετητές, συνέβαλαν δε αποφασιστικά στη συνεχή κατοίκησή του από τους προϊστορικούς χρόνους μέχρι σήμερα.

Τα αρχαιολογικά δεδομένα μας επιτρέπουν να παρακολουθήσουμε την πορεία της πόλης σε όλη την ιστορική της διαδρομή. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα των ανασκαφών και των επιφανειακών ερευνών της ΙΔ΄ Εφορείας Προϊστορικών & Κλασικών Αρχαιοτήτων, τα αρχαιότερα ίχνη κατοίκησης στην περιοχή χρονολογούνται στη Μέση Εποχή του Χαλκού. Τα τείχη, οι πολυάριθμοι τάφοι και τα θεμέλια αρχαίων οικοδομημάτων που έχουν έρθει στο φως, διαγράφουν με σαφήνεια την τοπογραφία του αρχαίου οικισμού και των νεκροταφείων του από τους κλασικούς χρόνους μέχρι την ύστερη αρχαιότητα.

Πλήθος κινητών ευρημάτων όλων των κατηγοριών, αγγεία, ειδώλια, κοσμήματα, γλυπτά κ.α., πολλά από τα οποία μοναδικά στο είδος τους στον ελλαδικό χώρο, κοσμούν τις προθήκες του Αρχαιολογικού Μουσείου Λαμίας.

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ
Γεώργιος Σούλιος
καθηγητής Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

ΘΕΜΑ

Οι ιστορικές σχέσεις Φθιωτών και Μακεδόνων

i. Η Φθιώτιδα στο σύνολό της και με τις τρεις επαρχίες της (Φθιώτιδας, Λοκρίδας και Δομοκού) βρίσκεται στο γεωμετρικό κέντρο της Ελλάδας. Είναι το στρατηγικότερο σημείο της Ελλάδας. Οι κάτοικοι της Φθιώτιδας έπαιξαν πάντοτε σημαντικό ρόλο και ήταν παρόντες σε όλους τους αγώνες από τα βάθη των αιώνων μέχρι τη σύγχρονη εποχή. Είχαν πάντοτε υψηλό το αίσθημα του καθήκοντος και ουδέποτε απουσίασαν από το ιστορικό γίγνεσθαι.

Η δοξασμένη Μακεδονία συνιστά ένα ρωμαλέο τμήμα του ελληνισμού που έχει δοξάσει την Ελλάδα. Οι Μακεδόνες εμπλουτισμένοι σήμερα από τον Ποντιακό ελληνισμό που διακρίνονται για την εργατικότητα τους, την προοδευτικότητά τους και το υψηλό αίσθημα φιλοπατρίας, συνιστούν έναν από τους κύριους πυλώνες του Ελληνισμού.

Οι Φθιωτείς και οι Μακεδόνες συναντήθηκαν πολλές φορές στο διάβα της Ιστορίας κάτω από εντυπωσιακές συγκυρίες. Θα σημειώσουμε λίγα ιστορικά στοιχεία ενδεικτικά των σχέσεων των Φθιωτών και των Μακεδόνων.

ii. Μπορούμε να διακρίνουμε τις σχέσεις αυτές κατά περιόδους, από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα.

Αρχαιότητα. Όπως έχει αποδειχτεί από αρχαιολογικά ευρήματα, οι αρχαίοι Λοκροί είχαν νόμισμα και πιθανότατα έμβλημα το δεκαεξάκτινο ήλιο, ακριβώς όμοιο με αυτόν της Βεργίνας των Μακεδόνων. Πρόκειται για απλή σύμπτωση ή για ένδειξη συνάφειας και στενών σχέσεων;

Στην Ανθήλη, το 337 π.Χ., ύστερα από απόφαση του Αμφικτυονικού Συνεδρίου με συμμετοχή όλων των Ελλήνων, πλην Θηβαίων, Αθηναίων και Λακεδαιμονίων, ο Βασιλιάς της Μακεδονίας Αλέξανδρος αναγορεύτηκε για πρώτη φορά "*Ηγεμών των Ελλήνων*". Η ιστορική αυτή απόφαση δεν αφήνει κανένα περιθώριο για αμφισβήτηση της ελληνικότητας των αρχαίων Μακεδόνων. Αλλά και συνιστά την επίσημη "*συμβολαιογραφική πράξη*" με την οποία όλος ο Ελληνισμός ενώνεται υπό τους Μακεδόνες. Ένα σώμα Λαμιέων ιππέων ακολούθησε το Μέγα Αλέξανδρο στην επιική εκστρατεία του μέχρι τις Ινδίες.

Το 323 π.Χ. φθάνει η είδηση περί θανάτου του Μ. Αλεξάνδρου. Τότε ξεσηκώνονται στην Αθήνα αντιμακεδονικές δυνάμεις υπό τον Λεωσθένη. Επίσης από τη Θήβα και άλλα μέρη οι αντιμακεδονικές δυνάμεις συνενώνονται υπό τον Λεωσθένη και πολιορκούν τις Μακεδονικές δυνάμεις του Αντίπατρου στη Λαμία. Οι Λαμείς έμειναν φιλικόι προς τους Μακεδόνες οι οποίοι τελικά ύστερα από διάφορες μάχες νίκησαν. Είναι ο Λαμαικός Πόλεμος. Πήρε το όνομα μόνο και μόνο από τον τόπο διεξαγωγής του, χωρίς οι Φθιωτείς να έχουν κανένα ιδιαίτερο ρόλο. Ήταν μάλλον φιλικόι προς τους Μακεδόνες, ιδίως οι Λαμείς.

Βυζαντινή Εποχή. Από τον 7ο και έως τον 10ο αιώνα μ.Χ. τα Σλαβικά φύλα

εξαπλώνονται σε όλη την ανατολική - κεντρική Ευρώπη και τη Βαλκανική. Στην Ελλάδα κατεβαίνουν ως οικονομικοί πρόσφυγες έφθασαν σχεδόν μέχρι την Πελοπόννησο, ενώ ως στρατιωτική δύναμη οι Βούλγαροι έφθασαν μέχρι την Αθήνα. Ο Στρατηγός του Βυζαντίου Νικηφόρος Ουρανός επιτυγχάνει την πλέον σημαντική, σχεδόν καθοριστική, νίκη των Βυζαντινών εναντίον των Βουλγάρων: τη μάχη του Σπερχειού το 997 μ.Χ. Η αναχαίτιση και αναδίπλωση των Βουλγάρων αρχίζει από τη Φθιώτιδα. Θα χρειαστούν πολλοί αγώνες ακόμη, ώστε να μην απειλείται από αυτούς η Μακεδονία.

Τουρκοκρατία. Μητροπολίτες από την πάλαι ποτέ διαλάμψασα Μητρόπολη Νέων Πατρών (Υπάτης), όπως ο Δωρόθεος, ο Γερμανός και άλλοι επισκέπτονται τη Δυτική Μακεδονία και ενισχύουν τον Ελληνισμό και το Χριστιανισμό.

Απελευθερωτικός Αγώνας του 1821. Μετά τη συντριβή της επανάστασης στη Μακεδονία (Νάουσα, Σέρρες, Χαλκιδική) τα μακεδονικά επαναστατικά σώματα κατεβαίνουν στη Νότια Ελλάδα, όπου συνενώνονται με τα ρουμελιώτικα και συνεχίζουν τον αγώνα μέχρι την τελική απελευθέρωση του πρώτου τμήματος του Ελληνισμού. Τότε οι Μακεδόνες αγωνιστές και οι οικογένειές τους ζητούν δίκαια, όπως και άλλοι αγωνιστές, αποκατάσταση και διανομή γαιών. Ζήτησαν συγκεκριμένα να εγκατασταθούν στην Αταλάντη και να ιδρύσουν εκεί τον οικισμό "Νέα Πέλλη" (Νέα Πέλλα). Υπήρξαν διάφορες αντιρρήσεις. Τελικά ο Βασιλιάς Όθωνας δικαιώνει τους ηρωικούς Μακεδόνες. Η επιτροπή των Μακεδόνων, που ήταν στην Αθήνα για διαπραγματεύσεις με την Κυβέρνηση, μετά την απόφαση της Κυβέρνησης, με επιστολή της στους Μακεδόνες της Αταλάντης, ενημερώνει για τα αποτελέσματα. Είναι χαρακτηριστικό ότι η επιστολή αυτή αρχίζει με τη φράση: "*κήδετα ο Θεός των Μακεδόνων...*". Η συγκυρία είναι εντυπωσιακή: οι Μακεδόνες ζήτησαν να συγκατοικήσουν με τους Λοκρούς, χωρίς ούτε οι μεν ούτε οι δε να γνωρίζουν ότι οι πρόγονοί τους είχαν το ίδιο έμβλημα, τον δεκαεξάκτινο ήλιο... Σήμερα υπάρχει ο οικισμός αυτός στην Αταλάντη, όπως και η ενορία "*Μακεδονίας*" και το Δημοτικό Σχολείο που επονομάζεται "*Μακεδονία*".

Κατά το 1854 γίνεται ο Ρωσο - Τουρκικός (Κριμαϊκός) πόλεμος. Για πολλούς είναι η ευκαιρία για την απελευθέρωση και των άλλων τμημάτων του Ελληνισμού και ιδιαίτερα της Μακεδονίας. Έτσι στην ακριτική τότε Φθιώτιδα διοργανώνονται εθελοντικά σώματα με πρώτους και καλύτερους τους απογόνους των Μακεδόνων αγωνιστών και εξορμούν. Δίνουν πολλές μάχες και φθάνουν μέχρι την Ελασσόνα.

Οι "*σύμμαχοι*" μας όμως ενεργούν ναυτικό αποκλεισμό του Πειραιά και απαιτούν την επιστροφή των απελευθερωτικών σωμάτων. Έτσι αυτά αναγκάζονται να επιστρέψουν στη Φθιώτιδα. Αυτό όμως που δεν έγινε τότε θα γίνει μισό αιώνα αργότερα.

Βαλκανικός Πόλεμος 1912 - 13. Το 4ο Ευζωνικό Σύνταγμα της Λαμίας (οι λεγόμενοι "*βουνίσιοι*" της Φθιώτιδας) με διοικητή τον ήρωα Συνταγματάρχη Ιωάννη Παπακυριαζή από την Υπάτη, εισέρχεται πρώτο και μαζί με τον υπόλοιπο Ελληνικό Στρατό απελευθερώνει τη Θεσσαλονίκη. Με την έναρξη του δεύτερου Βαλκανικού πολέμου γίνεται η κρίσιμη μάχη του Λαχανά (20 - 21/6/1913). Εκεί πρωταγωνιστεί το 4ο Ευζωνικό Σύνταγμα της Λαμίας. Δίνει μια γενναία και φονική μάχη. Δεκάδες

νεκροί από όλη τη Φθιώτιδα πότισαν με το αίμα τους την ιερή Μακεδονική Γη. Νεκρός και ο διοικητής Συνταγματάρχης Ι. Παπακυριαζής. Όμως η μάχη κερδήθηκε. Οι Βούλγαροι απωθήθηκαν και καταδιώχτηκαν μέχρι τη Δοϊράνη. Εκεί ήλθε η σειρά του άλλου Συντάγματος της Λαμίας, του 2ου Συντάγματος (οι λεγόμενοι "καμπίσιοι" της Φθιώτιδας). Κερδίζουν κατά κράτος, παρά τις δεκάδες των νεκρών. Ο Ελληνικός Στρατός πιάνει έτσι επαφή με το συμμαχικό σερβικό στρατό. Οι Βούλγαροι καταδιώκονται προς τη Τζουμαγιά. Η Μακεδονία απελευθερώθηκε οριστικά. Η μάχη του Λαχανά έκρινε την απελευθέρωση της Μακεδονίας.

Σήμερα φαίνεται ότι μπήκαμε οριστικά στη φάση της ειρηνικής συνύπαρξης με το Βουλγαρικό λαό. Όμως η μοίρα το θέλησε έτσι ώστε η πρώτη νικητήρια μάχη κατά των Βουλγάρων να δοθεί στον Σπερχειό και κάποιος που κατάγεται από το Σπερχειό, ο Ι. Παπακυριαζής με στρατιώτες από το Σπερχειό, σχεδόν χίλια χρόνια μετά, να δώσει την τελευταία μάχη.

Στη φιλόξενη Μακεδονία ζούνε, δραστηριοποιούνται και διαπρέπουν σήμερα περίπου 10.000 κάτοικοι φθιωτικής καταγωγής συνεχίζοντας τη μακραίωνη παράδοση ανάμεσα στους κατοίκους των δύο αυτών ελληνικών περιοχών που έχουν υψηλή αμοιβαία συμπάθεια.

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ
Ιωάννης Αθ. Καραχρήστος
δρ. ιστορίας

ΘΕΜΑ
Η ένταξη της Φθιώτιδας στο διοικητικό μηχανισμό
της οθωμανικής αυτοκρατορίας.
Ο κανονισμός του Ζητουνίου.

Το κείμενο που είναι γνωστό ως **κανονισμός του Ζητουνίου** έχει πιθανότητα συνταχθεί κατά την εποχή της κωδικοποιητικής δραστηριότητας του σουλτάνου Σουλεϊμάν Α΄ (1520 - 1566).¹ Ανήκει στην κατηγορία των περιφερειακών - επαρχιακών κανονισμών, στα κείμενα δηλαδή εκείνα που περιέχουν ρυθμίσεις που αφορούν σε συγκεκριμένες περιοχές, σε αντίθεση με τους γενικούς κανονισμούς, οι οποίοι περιείχαν συνολικές ρυθμίσεις που αφορούσαν στο σύνολο της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Δεν είναι τυχαίο ότι το συγκεκριμένο κείμενο εκδόθηκε στη συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Εκείνη την εποχή παρατηρήθηκε μια σημαντική άνθιση της κωδικοποιητικής δραστηριότητας και διαμορφώθηκε σε μεγάλο βαθμό ένα corpus κειμένων που ρυθμίζαν κυρίως τις φορολογικού χαρακτήρα υποχρεώσεις των υπηκόων της αυτοκρατορίας, αλλά και γενικότερα ζητήματα που αφορούσαν στις σχέσεις τους με την κεντρική εξουσία, καθώς και με τους κατά τόπους εκπροσώπους της.² Πρέπει επίσης να σημειώσουμε ότι οι ρυθμίσεις που περιλαμβάνονταν σε αυτά τα κείμενα δεν περιορίζονταν στους μη μουσουλμάνους, αλλά αφορούσαν στο **σύνολο των ραγιάδων** (raya)³ της οθωμανικής αυτοκρατορίας, λαμβάνοντας βέβαια υπόψη το διαφορετικό status της κάθε ομάδας, όπως αυτό παρορευόταν από μια σειρά παραγόντων, όπως το θρήσκευμα, ο τόπος κατοικίας, παρανομικοί ορισμοί, παροχή υπηρεσιών προς το κράτος.

Η ανάλυση τέτοιου είδους πηγών επιτρέπει την εξαγωγή συμπερασμάτων σχετικών με τους διοικητικούς και φορολογικούς μηχανισμούς της οθωμανικής αυτοκρατορίας, την ένταξη των διαφόρων ομάδων, θρησκευτικών, επαγγελματικών και άλλων σε αυτούς και τις σχέσεις μεταξύ των παραπάνω ομάδων. Τέλος επιτρέπει την εξαγωγή χρήσιμων συμπερασμάτων για την οικονομία και τις κοινωνικές δομές των τοπικών κοινωνιών στις οποίες κάθε φορά αναφέρονται.

Ο **κανονισμός αφορά στον καζά του Ζητουνίου**⁴ και περιγράφει σχεδόν αποκλειστικά τις φορολογικού χαρακτήρα υποχρεώσεις των υπηκόων προς τους τιμαριούχους. Ανάλογα με το είδος τους οι οφειλόμενοι φόροι είναι δυνατό να χωριστούν σε δύο μεγάλες κατηγορίες: Τους φόρους που καταβάλλονταν **σε είδος** και εκείνους που ήταν πληρωτέοι **σε χρήμα**. Στην πρώτη κατηγορία ανήκαν οι **δεκάτες** επί της αγροτικής παραγωγής: Στο κείμενο γίνεται λόγος για δεκάτη των δημητριακών, με διαβαθμίσεις ως προς το ύψος της ανάλογα με το θρήσκευμα και τον τόπο κατοικίας. Οι μουσουλμάνοι κάτοικοι του Ζητουνίου πλήρωναν ακριβώς το 1/10 της παραγωγής τους σε δημητριακά, ενώ η δεκάτη επί των δημητριακών για τους μουσουλμάνους της υπαίθρου ανερχόταν στο 12,5%. Η μεγαλύτερη επιβάρυνση όμως αφορούσε στους χριστιανούς ραγιάδες, οι οποίοι ανεξάρτητα από τον τόπο κατοικίας τους κατέβαλαν στον τιμαριούχο το 13,3% της παραγωγής τους.

Εκτός από τα δημητριακά με δεκάτη επιβαρύνονταν και μια σειρά άλλα προϊόντα, όπως το βαμβάκι, ο μούστος, τα μελίσσια, το λινάρι και το γλυκάνισο.⁵ Για το βαμβάκι οι μουσουλμάνοι πλήρωναν 1 μέρος στα 10 ως δεκάτη και οι μη μουσουλμάνοι 2 μέρη στα 15, δηλαδή περίπου 13%. Οι μη μουσουλμάνοι ήταν υποχρεωμένοι να καταβάλουν στον τιμαριούχο 2 μέρη μούστου στα 15 ως δεκάτη. Οι μουσουλμάνοι πλήρωναν για τα αμπέλια τους χρηματικό φόρο (*resm - i dıhnm*) ύψους 4 άσπρων ανά *dıhnm* (μονάδα μέτρησης επιφανείας, ίση περίπου με 920 m²).⁶

Αναφορικά με τη δεκάτη των μελισσιών δεν υπήρχαν διαφορές μεταξύ μουσουλμάνων και μη. Και οι μεν και οι δε επιβαρύνονταν με 1 κυψέλη στις 10. Σε αυτό το σημείο παρουσιάζει ενδιαφέρον η σύγκριση με τον κανουνναμέ των Τριγάλων. Εκεί προβλεπόταν η εναλλακτική δυνατότητα πληρωμής της δεκάτης των μελισσιών σε χρήμα, ένα άσπρο για κάθε κυψέλη,⁷ πρακτική που μαρτυρείται και σε άλλες περιοχές της οθωμανικής αυτοκρατορίας εκείνη την περίοδο.⁸ Πιθανώς η διαδικασία εκχρηματισμού της φορολογίας δεν είχε προχωρήσει τόσο πολύ όσο αλλού. Οι μη μουσουλμάνοι τέλος πλήρωναν και 2 μέρη στα 15 ως δεκάτη του λιναριού και του γλυκάνισου.

Οι **χρηματικοί φόροι** είναι δυνατό να χωριστούν περαιτέρω σε 2 κατηγορίες: Στην πρώτη ανήκουν οι **έγγειοι φόροι**, το **δικαίωμα βοσκής** και ο **φόρος αρραβώνων**, και στην δεύτερη εκείνοι που **συνδέονται με συγκεκριμένες οικονομικές δραστηριότητες**. Ξεκινάμε με την παρουσίαση της πρώτης ομάδας. Κάθε ενήλικος,⁹ ικανός προς εργασία πλήρωνε **έγγειο φόρο**. Για τους μη μουσουλμάνους ο φόρος αυτός ονομαζόταν *ispence* και ανερχόταν σε 25 άσπρα ετησίως. Εξαίρεση αποτελούσαν οι χήρες. Πλήρωναν μόνο 6 άσπρα.¹⁰ Οι μουσουλμάνοι πλήρωναν έγγειο φόρο, *resm - i cift*, ύψους 22 άσπρων ετησίως, εφόσον κατείχαν ένα ολόκληρο *cift*¹¹ και 11 αν κατείχαν μισό. Οι παντρεμένοι, οι οποίοι είχαν στην κατοχή τους λιγότερο από μισό *cift*, καθώς και οι άκληροι, πλήρωναν 11 άσπρα ως *resm - i bennak*. Οι ανύπαντροι υποβάλλονταν σε καταβολή 6 άσπρων ετησίως ως *resm - i mucerred*.¹²

Οι ενήλικες μη μουσουλμάνοι πλήρωναν 6 άσπρα ετησίως ως δικαίωμα βοσκής (*resm - i otluk*).¹³ Οι ανύπαντροι και οι χήρες εξαιρούνταν από το φόρο αυτόν.

Ο **φόρος των αρραβώνων** (*resm - i arus*) βάρυνε μουσουλμάνους και μη εξίσου. Η διαφοροποίηση που καταγράφεται σε αυτό το σημείο σχετίζεται με την προηγούμενη οικογενειακή κατάσταση της νύφης. Για τις γυναίκες που παντρεύονταν για πρώτη φορά ο φόρος ήταν 30 άσπρα, ενώ για τις χήρες 15. Σύμφωνα με στοιχεία από άλλες περιοχές το φόρο αυτόν κατέβαλε στον τιμαριούχο ο πατέρας της νύφης.¹⁴

Όλοι οι ραγιάδες πλήρωναν 4 άσπρα ανά *donum* για φόρο λαχανόκηπων (*resm - i bostan*). Πρόκειται προφανώς για μετεξέλιξη της δεκάτης των λαχανόκηπων σε χρηματικό φόρο. Ο μούστος των μη μουσουλμάνων επιβαρυνόταν όταν έμπαινε σε βαρέλια, και με δικαίωμα σπιθαμής, (*resm - i karis*), το οποίο ανερχόταν σε 2 άσπρα τη σπιθαμή.

Όλοι οι ραγιάδες πλήρωναν φόρο για τα προβάτα (*adet - i agnam*) ένα άσπρο ανά δύο πρόβατα.¹⁵ Ο ίδιος φόρος βάρυνε και τα κατσίκια. Οι μη μουσουλμάνοι κατέβαλλαν επίσης και ένα άσπρο ανά δύο χοιρίδια (*resm - i hinzir*). Αν επρόκειτο για οικόσιτα χοιρίδια ο φόρος ήταν υψηλότερος, δηλαδή ένα άσπρο για καθένα από αυτά.¹⁶

Οι βοσκοί, οι οποίοι χρησιμοποιούσαν τα βοσκοτόπια ενός χωριού που ανήγε σε τιμάριο, πλήρωναν στον τιμαριούχο 25 άσπρα ανά κοπάδι ως δικαίωμα νομής

χειμαδιού (resm - i otlak ve kislak).¹⁷ Από την καταβολή αυτού του φόρου εξαιρούνταν οι κτηνοτρόφοι που ήταν κάτοικοι του συγκεκριμένου χωριού. Σε αυτό το σημείο προβάλλει το χωριό, ως μονάδα οργάνωσης του χώρου, τα όρια της οποίας όμως δε συμπίπτουν με το χωριό ως οικιστικό χώρο. Επίσης είναι δυνατό να υποθέσουμε ότι το χωριό λειτουργούσε ως κοινωνικό μόρφωμα, τα μέλη του οποίου είχαν συγκεκριμένα δικαιώματα στη χρήση του χώρου.¹⁸

Οι τιμαριούχοι εισέπρατταν επίσης φόρο για τους μύλους (resm - i asyab) που βρίσκονταν στις εκτάσεις που τους είχαν παραχωρηθεί. Ο φόρος ήταν ανάλογος με τον τύπο του μύλου, αλλά και με το χρόνο λειτουργίας του μύλου στη διάρκεια του έτους. Για ένα νερόμυλο που λειτουργούσε ολόκληρο το έτος ο φόρος που έπρεπε να καταβληθεί ανερχόταν σε 30 άσπρα. Αντιστοίχως, αν ο νερόμυλος λειτουργούσε μόνο έξι μήνες, ο φόρος που αναλογούσε ήταν 15 άσπρα. Όπως 15 άσπρα ήταν και ο φόρος που πληρωνόταν για τα μαντάνια.¹⁹

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον ως προς τις σχέσεις εξάρτησης μεταξύ του τιμαριούχου και των χωρικών παρουσιάζει ένα είδος αποζημίωσης (cift bozan akcesi) που οι χωρικοί ήταν υποχρεωμένοι να καταβάλουν στον τιμαριούχο σε περίπτωση που εγκατέλειπαν τα κτήματά τους. Σύμφωνα με το κείμενο του κανουνναμέ το ποσό αυτό ανερχόταν σε 75 άσπρα. Το ποσό αυτό βέβαια έπρεπε να πληρωθεί εφόσον ο ενδιαφερόμενος πρώην τιμαριούχος ανακάλυπτε τον εν λόγω χωρικό εγκατεστημένο κάπου αλλού. Σε περίπτωση που ο χωρικός είχε εγκατασταθεί σε άλλο τιμάριο, κατέβαλε την αποζημίωση στον πρώην τιμαριούχο και τη δεκάτη επί της αγροτικής του παραγωγής στο νέο τιμαριούχο. Αν στο νέο τόπο εγκατάστασής του δεν ασχολούνταν με την γεωργία, τότε πλήρωνε στο νέο τιμαριούχο το λεγόμενο φόρο της εστίας (resm - i duhan). Όπως προκύπτει από το συγκεκριμένο κανουνναμέ, αλλά και από αντίστοιχα κείμενα από άλλες περιοχές της οθωμανικής αυτοκρατορίας, η πληρωμή της αποζημίωσης επιτελούσε διπλό στόχο. Αφενός εξισορροπούσε κάπως την απώλεια εισοδήματος που διαφορετικά θα έπρεπε να υποστεί ο πρώην τιμαριούχος μέχρι να δώσει τη γη σε κάποιον άλλο χωρικό. Αφετέρου λειτουργούσε και αποτρεπτικά προς τους χωρικούς, ώστε να μην εγκαταλείψουν τη γη τους, αφού φεύγοντας, εκτός από τους φόρους προς το νέο τιμαριούχο, διακινδύνευαν και την καταβολή της συγκεκριμένης αποζημίωσης.²⁰ Παρόλα αυτά όμως η δυνατότητα του χωρικού να εγκαταλείψει τη γη που του είχε παραχωρηθεί, αν έκρινε ότι μια τέτοια κίνηση θα απέβαινε τελικά προς το συμφέρον του, παρέμενε πάντα ανοιχτή και εξισορροπούσε πιθανές εντάσεις που είχαν δημιουργηθεί σε τοπικό επίπεδο μεταξύ των χωρικών και εκπροσώπων της διοίκησης.²¹

Κλείνοντας την περιγραφή των ρυθμίσεων που περιλαμβάνονται στο κείμενο του κανουνναμέ του Ζητουνίου θα πρέπει να αναφερθούμε στην προνομιακή πρόσβαση των τιμαριούχων της περιοχής στην αγορά του μούστου. Είχαν το δικαίωμα να μονοπωλούν για διάστημα δύο μηνών το μούστο που συνέλεγαν από τους χωρικούς με τη μορφή της δεκάτης. Στους χωρικούς επιτρεπόταν να πουλήσουν το δικό τους μούστο μετά την παρέλευση του προαναφερθέντος χρονικού διαστήματος των δύο μηνών. Οριζόταν επίσης ότι ο μούστος κατά την διάρκεια του μονοπωλίου θα πωλείται κατά 2 άσπρα ακριβότερα από τις τρέχουσες τιμές. Αντίστοιχες πρακτικές εφαρμόστηκαν και σε άλλες περιοχές της οθωμανικής αυτοκρατορίας.²² Προβλέπεται επίσης φόρος της αγοράς (bac) για τα προϊόντα που διακινούνταν στην αγορά του Ζητουνίου.²³ Τα προϊόντα που φαίνεται ότι διακινούνταν στην αγορά της πόλης ήταν

κυρίως είδη διατροφής και ιματισμού. Προέρχονταν από τη γύρω περιοχή, αλλά και από μακρινούς προορισμούς όπως Προύσα και Ευρώπη. Αναφορά γίνεται και στην **λειτουργία πανηγυριού στο Ζητούνι**.

Συνοψίζοντας μπορεί κανείς να ισχυριστεί ότι ο κανουνναμές του Ζητουνίου, εκτός από τους προσωπικούς φόρους, δίνει έμφαση σε αγροτικού και κτηνοτροφικού χαρακτήρα οικονομικές δραστηριότητες.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει σε αυτό το σημείο η σύγκριση με κανουνναμέ του Μοριά, ο οποίος εκδόθηκε επίσης στην εποχή της βασιλείας του Σουλεϊμάν Α΄. Εκεί, εκτός από φόρους παρόμοιους με αυτούς που περιγράφονται και στον κανουνναμέ του Ζητουνίου, ρυθμίζεται και η είσπραξη μιας σειράς φόρων που αφορούν σε αστικού χαρακτήρα οικονομικές δραστηριότητες, όπως φόρος της αγοράς (bac - i pazar), των σφαγείων (salhane), του niyabet, λιμενικά τέλη, φόροι που πληρώνονταν στον αγορανόμο (ihtisab).²⁴ Αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι το ύψος του φόρου των μύλων στην Πελοπόννησο ήταν ακριβώς το διπλάσιο, απ' ότι στον καζά του Ζητουνίου. Για ένα μύλο που λειτουργούσε καθ' όλη τη διάρκεια του έτους οφείλονταν 60 άσπρα στην Πελοπόννησο και μόλις 30 στον καζά του Ζητουνίου.²⁵ Η μεγάλη αυτή διαφορά οφείλεται προφανώς σε διαφορά στην παραγωγή.

Ενδεικτική για τη λειτουργία της αγοράς είναι η διάρκεια του μονοπωλίου του μούστου από τους τιμαριούχους. Το μονοπώλιο αυτό στην Πελοπόννησο διαρκούσε μόλις 7 ημέρες.²⁶ Αντίθετα διαρκούσε 2 μήνες στις περιοχές των σαντζακίων Τρικάλων και Ευρίπου.²⁷ Η σημαντικά μικρότερη διάρκεια του μονοπωλίου αποτελεί ένδειξη για την ύπαρξη μιας αρτιότερα οργανωμένης αγοράς. Τα παραπάνω συντείνουν στην υπόθεση ότι η λειτουργία της αγοράς στην περιοχή του καζά του Ζητουνίου ήταν μάλλον περιορισμένη και εξυπηρετούσε κυρίως τοπικές ανάγκες, ενώ η περιοχή διατηρούσε τον κατεξοχήν αγροτικό της χαρακτήρα. Άλλωστε τον χαρακτήρα αυτό διατήρησε και αργότερα, αφού η κύρια εμπορική δραστηριότητα της πόλης είχε περιορισμένη χρονική διάρκεια. Αναφερόμαστε στο πανηγύρι που διεξαγόταν εκεί.²⁸

Από το κείμενο του κανουνναμέ προκύπτουν κάποιες διαφοροποιήσεις σχετικά με τις διάφορες ομάδες των φορολογουμένων. Η μια αφορά το θρήσκευμα, αφού σε κάποια σημεία διαφαίνεται μια ευνοϊκή μεταχείριση των μουσουλμάνων φορολογουμένων έναντι των υπολοίπων. Η άλλη διάκριση αφορά τον τόπο κατοικίας σε συνδυασμό με το θρήσκευμα. Οι μουσουλμάνοι κάτοικοι της πόλης αντιμετωπίζονται ευνοϊκά σε σχέση με τους μουσουλμάνους κατοίκους της υπαίθρου. Βρισκόμαστε μπροστά σε ένα συνδυασμό θεσμών που προέρχονται από δύο διαφορετικά συστήματα οργάνωσης του κράτους. Ο πρώτος είναι συμβατός με τη λογική του οθωμανικού κράτους, όπου η θρησκεία αποτελεί μια από τις βασικές αρχές οργάνωσής του και κριτήριο για την ενσωμάτωση των υπηκόων σε αυτό. Ο δεύτερος θεσμός, ο διαχωρισμός των υπηκόων ανάλογα με τον τόπο κατοικίας τους, παραπέμπει σε πρακτικές φεουδαλικού τύπου.

Σε αυτό το σημείο θεωρούμε σκόπιμο να διατυπώσουμε κάποιες σκέψεις, σχετικά με την εικόνα που είχε διαμορφωθεί από την πλευρά του κράτους για την πλήρη φορολογική μονάδα. Η παράμετρος αυτή, σε συνδυασμό με τις προηγούμενες, επηρέαζε σαφώς το status των υπηκόων. Όπως προκύπτει από τη μελέτη του κειμένου του κανουνναμέ, ως πλήρης φορολογική μονάδα καταγραφόταν στα φορολογικά κατάστιχα ο ενήλικος, έγγαμος, ικανός προς εργασία άνδρας, ο οποίος κατείχε ένα ολόκληρο cift. Πρόκειται για ένα συνδυασμό μιας σειράς παραγόντων, όπως το φύλο,

η ηλικία, η οικογενειακή κατάσταση και η έγγεια ιδιοκτησία. Οι χήρες, τουλάχιστον οι μη μουσουλμάνες, υποκαθιστούσαν στη λογική του συστήματος τον εκλιπόντα αρχηγό του νοικοκυριού, τύχαιναν όμως ευνοϊκών ρυθμίσεων, τόσο όσον αφορά τον έγγειο φόρο, όσο και το δικαίωμα βοσκής. Ευνοϊκής μεταχείρισης τύχαιναν επίσης όσοι κατείχαν μικρότερη έγγεια ιδιοκτησία, οι άκληροι και τέλος οι ανύπαντροι, με περισσότερο ευνοημένους τους τελευταίους, όπως αποδεικνύεται από τον έγγειο φόρο των μη μουσουλμάνων ραγιαδών.

Από τη συνολική εξέταση των ρυθμίσεων που περιλαμβάνονται στον κανονισμικό του Ζητούνιου προκύπτει μεγαλύτερη συνάφεια με αντίστοιχα κείμενα από κοντινές περιοχές, όπως τα Τρίκαλα, η Εύβοια, η Λιβαδειά και η Αθήνα.²⁹ Όλες οι παραπάνω περιοχές είναι κατά κύριο λόγο αγροτικές, ενώ σε καμία δεν είχαν αποδοθεί κάποια προνόμια. Πέρα λοιπόν από την παραγωγή γνώσης που αφορά στις συγκεκριμένες περιοχές, η μελέτη της εν λόγω γεωγραφικής ενότητας μπορεί να αποτελέσει παράδειγμα για την έρευνα της ένταξης στο διοικητικό μηχανισμό της οθωμανικής αυτοκρατορίας αγροτικών περιοχών, χωρίς προνόμια. Πρέπει βέβαια να σημειωθεί ότι από την μελέτη των συγκεκριμένων πηγών αναδεικνύεται μια μόνο πτυχή του θέματος. Η μελέτη του κανονιστικού λόγου της κεντρικής διοίκησης, προβάλλει την εικόνα που αυτή είχε διαμορφώσει για τις συγκεκριμένες περιοχές, καθώς και τις προθέσεις της σχετικά με τον επιβεβλημένο τρόπο διευθέτησης των ζητημάτων που τίγονται στα κείμενα. **Σε ποιο βαθμό όμως η νομοθεσία επηρέασε την πρακτική; Υπήρχαν αποκλίσεις από το γράμμα του νόμου και αν ναι πότε και κάτω από ποιες συνθήκες προέκυψαν;** Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να αρκεστούμε στην επισήμανση των ερωτημάτων. Για τη διερεύνησή τους άλλωστε είναι απαραίτητη η ανάλυση άλλου είδους πηγών, όπως φορολογικά κατάστιχα, ενώ διαφωτιστικές πληροφορίες είναι δυνατό να προκύψουν και από ιεροδικαστικούς κώδικες.

Παραπομπές:

1. Kabrda, J., "Ο τουρκικός κώδικας (kanunname) της Λαμίας: Συμβολή στη μελέτη των τουρκικών ιστορικών πηγών των σχετικών με την ιστορία της Ελλάδας", *Ελληνικά* 17 (1962) 205.

2. Inalcik, H., "Suleiman the Lawgiver and Ottoman Law", *Archivum Ottomanicum* 1 (1969) 105 - 138, *Encyclopedie de l' Islam* IV 584 - 590 Kanunname (H. Fischer). Για κείμενα κανονισμικών Akgunduz, A., *Osmanli Kanunnameleri*, Κωνσταντινούπολη 1990. Για κείμενα κανονισμικών από τον ελλαδικό χώρο Alexander, J., *Toward a History of Post - Byzantine Greece: The Ottoman Kanunnames for the Greek Lands, circa 1500 - circa 1600*, Athens 1985, Μπαλά, Ε., "Οι κανονισμοί των Μοριά", *Ιστορ* 6 (1993) 29 - 70.

3. Οι Οθωμανοί χώριζαν τους υπηκόους τους σε δύο ομάδες, τους *reaya* και τους *askeri*. Στην πρώτη ανήκαν όσοι ασχολούνταν με τη γεωργία και το εμπόριο. Πρόκειται για αυτούς που πλήρωναν φόρους. Η δεύτερη ομάδα περιελάμβανε όλους εκείνους που βρισκόνταν στην άμεση υπηρεσία του σουλτάνου, στρατιωτικές ομάδες που δεν ασχολούνταν με την παραγωγή, γραφειοκράτες, θρησκευτικούς λειτουργούς, καθώς και τις οικογένειές τους, συγγενείς και δούλους. Υπήρχε και μια ομάδα των "*απαλλαγμένων reaya*", οι οποίοι απολάμβαναν κάποιων φοροαπαλλαγών και κάποιων προνομίων, σε αντάλλαγμα για συγκεκριμένες υπηρεσίες που προσέφεραν στο κράτος. Οι *reaya* (ο όρος σημαίνει κοπάδι) μουσουλμάνοι και μη, θεωρούνταν προστατευόμενοι, τους οποίους ο Θεός είχε εμπιστευτεί στο σουλτάνο, του οποίου καθήκον, ως αρχηγού της οθωμανικής θρησκευτικής κοινότητας, ήταν να τους οδηγήσει στο δρόμο του Θεού. Inalcik, H., "*The Ottoman State: Economy and Society, 1300 - 1600*" στο Halil Inalcik - David Quataert (εκδ.) *An Economic and Social History of the Ottoman Empire*, Cambridge 1994, σελ. 16 - 17. Faroqhi, S., "*Crisis and Change, 1590 - 1699*" στο Halil Inalcik - David Quataert (εκδ.) *An Economic and Social History of the Ottoman Empire*, Cambridge 1994, σελ. 550 - 551.

4. Kabrda, J., ό.π. σελ. 211.

5. Η δεκάτη αποτελούσε τον πυρήνα των φόρων που οι χωρικοί ήταν υποχρεωμένοι να καταβάλλουν στον τιμαριούχο σε είδος. Ταυτόχρονα πρόκειται για τους κατεξοχίην φόρους, τους οποίους κερπωνόταν ο

τιμαριούχος. Συνήθως ονομαζόταν όσος και σπανιότερα *harac - I mukaseme*. Η καταβολή της δεκάτης βάρυνε μια σειρά αγροτικών προϊόντων, όπως τα σιτηρά, όσπρια, φυτικές ίνες, ελιές, κηπευτικά, φρούτα, περιβόλια. Η δεκάτη των δημητριακών, των οσπρίων και των ελιών πληρωνόταν πάντα σε είδος, ενώ αυτή των υπολοίπων προϊόντων, μετά από κάποιο χρονικό σημείο, ήταν δυνατό να πληρωθεί και σε χρήμα. Αυτή η δυνατότητα, εφόσον προβλεπόταν για τη συγκεκριμένη κάθε φορά περιοχή, αναφερόταν στους αντίστοιχους κανουνναμέδες ή στα σχετικά κατάστιχα. Μουταφτσιέβα, Β., *Αγροτικές σχέσεις στην οθωμανική αυτοκρατορία, 15ος - 16ος αιώνες (μετάφραση Ουρανία Ασρινάκη - Ευαγγελία Μπαλλά)*, Αθήνα 1990, σελ. 268 - 270.

6. Με τη νομοθεσία του σουλτάνου Σουλεϊμάν Α΄ υιοθετήθηκε ο διττός τύπος φορολογίας, σε χρήμα ή σε είδος, για τη δεκάτη των αμπελιών. Αυτή η πρακτική μαρτυρείται από κανουνναμέδες περιοχών της σημερινής Βουλγαρίας, όπου οι χριστιανοί είχαν τη δυνατότητα είτε να καταβάλουν τη δεκάτη των αμπελιών σε είδος, είτε να πληρώσουν στον τιμαριούχο την αξία της σε μετρητά. Μουταφτσιέβα, Β., ο.π. σελ. 255 - 256 και 268 - 270.

7. Kabrda, J., ό.π. σελ. 215.

8. Η φορολογία των μελισσιών επί Μεχμέτ Β΄ καταβαλλόταν σε είδος. Ο Σουλεϊμάν Α΄ επέτρεψε την πληρωμή του συγκεκριμένου φόρου σε μετρητά. Μουταφτσιέβα, Β., ό.π. σελ. 268 - 270.

9. Στο κείμενο του κανουνναμέ αναφέρεται η φράση "*που έφτασε στην εφηβική του ηλικία*". Kabrda, J., ό.π. σελ. 212. Η ενηλικίωση ήταν συνδεδεμένη με την εφηβεία. Παρουσιάζονται όμως σημαντικές τοπικές διαφοροποιήσεις ως προς την ακριβή ηλικία εισόδου στην εφηβεία.

10. Σύμφωνα με τον κανουνναμέ της Αθήνας οι χήρες δεν διαφοροποιούνταν από τους υπόλοιπους χωρικούς. Kabrda, J., ό.π. σελ. 212.

11. Πρόκειται για έκταση γης, η οποία ανήκε σε ένα νοικοκυριό (*hane*) και ήταν δυνατό να καλλιεργηθεί από ένα ζευγάρι βοδιών. Ανάλογα με την ποιότητα του εδάφους η έκτασή της ποίκιλε ανά περιοχή και κυμαινόταν από 5 - 15 εκτάρια. Inalcik, H., "*The Ottoman State: Economy and Society, 1300 - 1600*" στο Halil Inalcik - David Quataert (εκδ.) *An Economic and Social History of the Ottoman Empire*, Cambridge 1994, σελ. 146 - 147.

12. Μαζί με την δεκάτη οι έγγειοι φόροι αποτελούσαν τον πυρήνα των εισοδημάτων των τιμαριούχων. Οι διάφορες ονομασίες, *ispence, resm - i cift, resm - i bennak, resm - i mucerred*, αποτελούν διαφορετικές κατά περίπτωση ονομασίες του έγγειου φόρου που ήταν γνωστός ως *harac - i muvazzaf*. Ουσιαστικά πρόκειται για φόρο που κατέβαλαν οι ραγιάδες σε αντάλλαγμα για την κατοχή και καλλιέργεια δημόσιας γης. Σε κάποιες περιπτώσεις, κάποια σαντζάκια της Μ. Ασίας, ο έγγειος φόρος κατανέμονταν ανάμεσα στον τιμαριούχο, το ζάιμη, το σούμπαση ή το σαντζακμπεή. Μουταφτσιέβα, Β., ο.π. σελ. 272 - 273. Ενδιαφέρον προκαλεί η απουσία του *resm - i cift* από τους κανουνναμέδες του σαντζακιού του Ευρτίπου, με εξαίρεση αυτόν του Ζητουνού. Alexander, J., ό.π. σελ. 304 - 332.

13. Ως προς το ύψος του φόρου έχουν καταγραφεί σημαντικές τοπικές διαφοροποιήσεις. Στα Τρίκαλα εισέπραταν 5 άσπρα ως δικαίωμα βοσκής, ενώ στην Αθήνα 2. Kabrda, J., ό.π. σελ. 212.

14. Μουταφτσιέβα, Β., ό.π. σελ. 277. Συχνά ο σπαχής μοιραζόταν το δικαίωμα των αρραβιών με το διοικητή του σαντζακιού. Κάποτε μάλιστα ο φόρος αυτός κατέληγε στο κρατικό ταμείο ή σε ταμεία βακουφίων. Kabrda, J., ό.π. σελ. 217. Διαφοριστική ως προς τις επικρατούσες πολιτισμικές πρακτικές αναφορικά με το γάμο και τη σεξουαλικότητα είναι η επισήμανση ότι σε περιοχές του σημερινού ελλαδικού χώρου εφαρμόζονταν ήδη από τη βυζαντινή περίοδο μια σειρά γαμήλιων δώρων, γνωστών με διάφορα ονόματα όπως θεώρητρο, αγριλίκι, παληκαριάτικο, όπου υπάρχει επίσης μια σαφής διαφοροποίηση μεταξύ εκείνων των γυναικών που παντρεύονταν για πρώτη φορά και των υπόλοιπων. Ενώ είναι θεμιτό να πιθανολογήσει κανείς μια πολιτισμική όσμωση ως προς αυτό το θέμα, θα ήταν επικίνδυνο στη βάση των υπαρχόντων στοιχείων να υποστηρίξει κάτι τέτοιο με σιγουριά.

15. Στην εποχή του Μεχμέτ Β΄ ο φόρος των προβάτων είχε διττό χαρακτήρα: Χρηματικός, οπότε ανερχόταν σε ένα άσπρο ανά τρία πρόβατα ή σε είδος. Σε αυτήν την περίπτωση καταβαλλόταν ένα πρόβατο ανά πενήντα. Στη νομοθεσία του Σουλεϊμάν Α΄ ο φόρος των προβάτων προβλέπεται ρητά ως χρηματικός και μάλιστα αυξάνεται το πληρωτέο ποσό σε ένα άσπρο ανά δύο πρόβατα. Ο δικαιούχος του φόρου δεν είναι σαφώς καθορισμένος. Τον εισέπραττε ή ο τιμαριούχος ή το κρατικό ταμείο. Μουταφτσιέβα, Β., ό.π. σελ. 273 - 274.

16. Ήδη από την εποχή του Μεχμέτ Β΄ ο φόρος αυτός ήταν πάντα χρηματικός και το ύψος του αμετάβλητο. Ο δικαιούχος παρέμεινε επίσης σταθερός και ήταν πάντα ο τιμαριούχος. Μουταφτσιέβα, Β., ό.π. σελ. 275.

17. Ουσιαστικά πρόκειται για μια ομάδα φόρων που αφορούν στη χρήση των βοσκοτόπων ενός τιμαριούχου από κτηνοτρόφους, οι οποίοι δε διέμεναν μόνιμα στο τιμάριο: Πρόκειται για το φόρο του χόρτου (*resm - i otlak*), το φόρο για τα θερινά βοσκοτόπια (*resm - i yaylak*) και το φόρο για τα χειμερινά

βοσκοτόπια (resm - i kislak). Και οι τρεις φόροι ήταν πληρωτέοι σε χρήμα και τους καρπωνόταν πάντα ο τιμαριούχος. Μουταφτσίεβα, Β., ό.π. σελ. 274 - 275. Ως προς το είδος του φόρου όμως έχουν καταγραφεί εξαιρέσεις. Έτσι στον κανουνναμέ της Ναυπάκτου προβλέπεται εναλλακτική δυνατότητα καταβολής του φόρου σε είδος ή σε χρήμα. Kabrda, J., ό.π. σελ. 217.

18. Inalcik, H., "*The Ottoman State: Economy and Society, 1300 - 1600*" στο Halil Inalcik - David Quataert (εκδ.) *An Economic and Social History of the Ottoman Empire*, Cambridge 1994, σελ. 173 - 174.

19. Κατά την εποχή του Μεχμέτ Β΄ ο φόρος των μύλων πληρωνόταν σε είδος. Επρόκειτο για κάποια ποσότητα σιτηρών, ανάλογη με το χρονικό διάστημα λειτουργίας του μύλου κατά τη διάρκεια του έτους. Ο γενικός κανουνναμέ του Σουλεϊμάν Α΄ όριζε σχετικά επίσης τη φορολογία σε είδος. Σε επαρχιακούς κανουνναμέδες όμως της ίδιας περιόδου προβλεπόταν η πληρωμή σε χρήμα. Μουταφτσίεβα, Β., ό.π. σελ. 276. Και ως προς το ύψος του συγκεκριμένου φόρου παρατηρούνται σημαντικές τοπικές διαφοροποιήσεις. Kabrda, J., ό.π. σελ. 216, Μπαλά, Ε., ό.π., σελ. 44.

20. Μουταφτσίεβα, Β., ό.π. σελ. 228 - 233.

21. Faroqhi, S., "*Politics and socio - economic change in the Ottoman Empire of the later sixteenth century*" στο Metin Kunt and Christine Woodhead (εκδ.) *Suleyman the Magnificent and his Age: The Ottoman Empire in the Early Modern World*, σελ. 109 - 110.

22. Στη Ναύπακτο ο διοικητής του σαντζακίου είχε δικαίωμα να πουλήσει το μούστο του στη διάρκεια του μονοπωλίου κατά τέσσερα άσπρα ακριβότερα από τις τρέχουσες τιμές. Kabrda, J., ό.π. σελ. 216. Για τις ρυθμίσεις που αφορούσαν σε περιοχές της Κεντρικής Ελλάδας και συγκεκριμένα στα σαντζάκια Τριγάλων και Ευρίπου Alexander, J., ό.π. σελ. 268 - 340.

23. Για το τίμημα που αναφέρεται στο φόρο της αγοράς Alexander, J., ό.π. σελ. 328 - 332. Οι ρυθμίσεις αυτές απουσιάζουν από την έκδοση του Kabrda.

24. Μπαλά, Ε., ό.π., σελ. 42 - 43.

25. Μπαλά, Ε., ό.π., σελ. 44.

26. Μπαλά, Ε., ό.π., σελ. 45.

27. Alexander, J., ό.π. σελ. 268 - 332.

28. Καραχρήστος, Ι., "*Συμβολή στη μελέτη της ιστορίας της Φθιώτιδας κατά την ύστερη τουρκοκρατία: Μέσα τον 18ο αιώνα - Δύο πρώτες δεκαετίες του 19ου*", *Φθιωτικά Χρονικά*, 13 (1992) σελ. 52.

29. Alexander, J., ό.π. σελ. 268 - 332.

**Ερωτήσεις - απαντήσεις - απόψεις
επί των εισηγήσεων της 1ης συνεδρίασης ***

Δεριζιώτης Λάζαρος: *Η ερώτησή του δεν ακούγεται καλά στα απομαγνητοφωνημένα πρακτικά, γιατί δεν τέθηκε σε λειτουργία το μικρόφωνο.*

Ήταν πάντως ερώτηση προς τον κ. Σούλιο σχετική με την αναφορά του εισηγητή ότι οι Βούλγαροι ήταν σλαβικό φύλο. Ο ερωτών διατύπωσε την άποψη ότι είναι επικίνδυνο να θεωρούμε τους Βουλγάρους Σλάβους.

Σούλιος Γεώργιος: *Μας έστειλε και γραπτή την απάντησή του η οποία έχει ως εξής:*

Η ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ ΚΑΙ Η ΕΘΝΙΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΒΟΥΛΓΑΡΩΝ

Οι "Πρωτοβούλγαροι", ως αυτοτελής τουρανική ομάδα, αποσύρθηκε στις στέπες της Ν. Ρωσίας, όπου συγχωνεύθηκε με την ομάδα Ούγκριαν και μαζί ίδρυσαν το κράτος των "Βουλγάρων". Το 660 μ.Χ. διασπάστηκαν και η μία ομάδα με τον Ασπαρούχ ήλθε και κατέλαβε περιοχή κοντά στο Δούναβη και τελικά στη Μοισία το 670 μ.Χ. Ο Ασπαρούχ έκλεισε συμμαχία με την "Ένωση των Επτά Σλαυικών Φυλών" και ίδρυσε το Βουλγαροσλαυικό κράτος το 680 μ.Χ.

Εκχριστιανίσθηκαν από τους Βυζαντινούς. Το πολιτιστικό επίπεδο των Πρωτοβουλγάρων ήταν πολύ χαμηλό και γι' αυτό πολιτιστικά αφομοιώθηκαν από τους Σλαύους που είχαν αναπτυχθεί στη Μοισία και με τους οποίους ίδρυσαν κοινό κράτος. Μίλησαν την "παλαιοβουλγαρική" γλώσσα που είναι καθαρά σλαυική και είναι η ρίζα της σημερινής βουλγαρικής αλλά και του συγγενέστατου ιδιώματος της γλώσσας των Σκοπιανών που από τους ίδιους ονομάζεται "Μακεδονική", αλλά οι Βούλγαροι δεν την αναγνωρίζουν σήμερα ως διαφορετική γλώσσα από τη δική τους, ούτε βέβαια αναγνωρίζουν "Μακεδονική" εθνότητα για τους Σκοπιανούς, τους οποίους θεωρούν κάτι παρεμφερές με αυτούς. Τόσο η γενετική ανάμειξή τους με τους Σλαύους, όσο και η πολιτιστική αφομοίωσή τους είχε ως συνέπεια οι ίδιοι να θεωρούν τον εαυτό τους ως παρακλάδι του Σλαυικού φύλου, αν και έχουν τουρανικές ρίζες.

Δεν μιλούν πάντως καμία από τις τουρανικές γλώσσες, ούτε η γλώσσα τους έχει συγγένεια με τις τουρανικές.

Κάθε έθνος χαρακτηρίζεται κυρίως από την ιστορική του γλώσσα. Οι Βούλγαροι μιλούν σλαυική διάλεκτο. Οι Σκοπιανοί μιλούν επίσης σλαυική διάλεκτο, συγγενέστατη με τη Βουλγαρική, αλλά θεωρούν τον εαυτό τους απόγονο των Μακεδόνων του Μ. Αλεξάνδρου (!) που αν μη τι άλλο μιλούσαν ελληνικά. Πώς είναι δυνατό;

Η άποψη ότι το να θεωρούμε του Βουλγάρους ως Σλαύους είναι εθνικά επιζήμιο για την Ελλάδα, είναι εκτός πραγματικότητας τουλάχιστο. Αν δεν έχουν Σλαυική συνείδηση, τότε θα έχουν Τουρανική, δηλ. θα ταυτίζονται εθνολογικά με τους Τούρκους! Τι θα ήταν πιο επικίνδυνο για την Ελλάδα;

---

* Τα κείμενα των ερωτήσεων-απαντήσεων-απόψεων όλων των συνεδριάσεων προέκυψαν από απομαγνητοφώνηση των πρακτικών, η οποία αποτέλεσε δυσχερέστατο έργο, κυρίως λόγω της μη ενεργοποίησης του μικροφώνου από μερικούς ομιλητές.

Το ότι θέλουμε φιλία και καλή γειτονία με τη Βουλγαρία, κάτι που συμβαίνει τώρα και ελπίζουμε ότι θα συμβαίνει για πάντα, δεν σημαίνει ότι πρέπει να ξεχάσουμε την ιστορία μας, ούτε τις επιθέσεις των Βουλγάρων εναντίον του Βυζαντίου, ούτε τις διεκδικήσεις τους σε βάρος της ελληνικής Μακεδονίας. Δεν είναι αυτό εθνικά επικίνδυνο, αλλά το να ξεχνάμε τα γεγονότα. Ασφαλώς δεν πρέπει να καλλιεργούμε εθνικό μίσος, αλλά φιλία και ειρηνική συνύπαρξη.

Γόνης Δημήτριος: Συγγνώμη, για να μην πλανώνται τέτοια πράγματα. Εδώ μιλάμε για την εθνογένεση των Βουλγάρων. Οι Βούλγαροι πραγματικά ήταν ένα τουρανικό τούρκικο φύλο και ήρθε με επικεφαλής τον Ασπαρούχ και εγκαταστάθηκε βορείως του Αίμου, μεταξύ Δουνάβεως και Αίμου, και ένα μέρος απ' αυτούς και βορείως του Αίμου. Ένα μικρό τμήμα Τούρκων Τουρανών Βουλγάρων εγκαταστάθηκε σε μια περιοχή όπου υπήρχαν επτά σλαβικά φύλα. Στον ίδιο χώρο κατοικούσαν -κατά τους Βουλγάρους ιστορικούς- Θράκες. Κατά τη δική μου γνώμη Ρωμιοί και εξελληνισμένοι Θράκες. Τον 7ο αιώνα συγχωνεύτηκαν λοιπόν όλα αυτά τα σλαβικά φύλα, οι ολιγάριθμοι συγκριτικά Βούλγαροι του Ασπαρούχ και οι εξελληνισμένοι Θράκες και Ρωμιοί και έτσι δημιουργήθηκε το βουλγαρικό έθνος, το οποίο πήρε την σλαβική γλώσσα από τα πολυάριθμα σλαβικά φύλα και την ονομασία από τη βουλγαρική ηγεσία. Αυτή είναι η αλήθεια που λέει η ιστορία τόσο από ελληνικής όσο και από βουλγαρικής πλευράς.

Γιαννακοπούλου-Γάκη Αικατερίνη: Θέλω να κάνω μια ερώτηση στον τελευταίο εισηγητή, τον κ. Καραχρήστο.

Οι κανουνναμέδες γνωρίζουμε ότι γράφονται στα τούρκικα. Εμείς πώς γνωρίζουμε τον κανουνναμέ της Λαμίας;

Καραχρήστος Ιωάννης: Οι κανουνναμέδες όντως γράφονται στα τούρκικα, αποτελούν άλλωστε έγγραφα της κεντρικής οθωμανικής διοίκησης. Δε θα μπορούσαν να γράφονται σε άλλη γλώσσα. Το κείμενο έχει δημοσιευθεί σε μετάφραση στο περιοδικό "ΕΛΛΗΝΙΚΑ" από έναν Τσέχο οθωμανολόγο τον Γιόζεφ Κάμπρ' τζα (Josef Kabrda) από τη δεκαετία του '60. Μια άλλη έκδοση έχει γίνει από τον Έλληνα τουρκολόγο τον Ιωάννη Αλεξανδρόπουλο στη δεκαετία του '70. Είναι η διατριβή που εκδόθηκε το 1985 όπου εκεί υπάρχει αυτός σε αγγλική μετάφραση. Αλλά και όλοι οι άλλοι τους οποίους χρησιμοποίησα για τις συγκρίσεις. Στη δεύτερη έκδοση υπάρχει και το τμήμα που αφορά στους όρους της αγοράς που απουσιάζει από την πρώτη έκδοση του Κάμπρ' τζα.